Контрольный экземпляр

Бакъдар, вошал, цхьоагIо!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ГАЗЕТ

Газет арадувл 1923 шера денз * ШИНАРА, 25 ДЕКАБРЬ, 1990 ШУ. * № 130 (7944). * Мах 3 кеп.

СОЮЗА ЭШАР СОЮЗ Я

СССР халкъа депутатий йиъулагIча Съезде

* * *

Съезд оттаьча ритмагIа болх беш я. Из а аьнна А. И. Лукьянов председатель а волаш хьайийллар 19 декабре Iуйрийнара заседани. Традици хинна дIаэтта ма хиллара, секретариата информаци йир цун кулгалхочун заместитела Г. К. Крючкова.

Секретариата викало хоам бир, халкъа депутаташта ловш хиларах Съезде къамаьл де дош дийхад Н. И. Рыжкова, Э. А. Шеварднадзе, В. А. Крючкова, аьнна.

Цхьан деша хьакъехьа къаьстта хоам бе безаш лаьрхIар секретариато. Ховш ма хиллара, хьалхарча дийнахьа Молдова ССР-гарча цхьаболча депутаташа съезда заседаней зал демонстративно йита а йита арабовла лаьрхIар, шоаш яхар даьдац, аьнна секретариат бехке а яь. Сенах латт деша чулоацам? Молдова ССР-гара болча депутатий группо В. В. Бурдужан, М. И. Снегур, Х. Г. Андреев, кхыбараш (кулг яздаь 39 саг) — дехар дир Молдова ССР йохаяра антиконституционни болча балха хьакъехьа Iалаьмате сиха соцам бе, аьнна, царна дагадаьллар дар суверенни йолча Молдова ССР территоре тIа Приднестровски Гагаузски республикаш оалаш яраш вIашагIйохкар». Цу цхьан ханна халкъа депутатий цхьаьнха группа цу республикагара — Б. Т. Палагнюк, М. К. Пашалы, Н. А. Костишин — дIадийхар Приднестровскии Гагаузскии республикаш вIашагIйохкара хьакъехьара дош съезде къоастадар. Этта хьал, шоана гуш ма хиллара чоалхане доацаш дац, цхьан тайпара а дац.

Секретариата членаша лаьрхIад, Молдова ССР эттача хьалага озабезам а боацаш чIоагIа хьажа дезаш.

Iуйрийнарча заседане СССР Президента докладагIа хиннача пренешка къамаьлаш дир Туркменски ССР Президента С. А. Ниязова, «За конституционное взаимодействие» яхача группа цIерагIа дийцача А. Н. Крайкос, депутата В. П. Фокина, «Малышева цIерагIа завод» яхача Харьковски производственни объединене керттерча технолога заместитела Н. Э. Тернюка, Азербайджана викало Т. К. Исманлова, РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела Б. Н. Ельцина, Новосибирски инженерно - строительни института ректора А. П. Яненкос, социал - демократий депутатий группа предложенегIа дош деннача А. М. Оболенске, СССР Лакхехьарча Совета гласноста, гражданий бокъонийи образеней дешашта йолча Комитета члена Г. Ф. Леженкос, Къамий Совета халкъа эшача товараашта, торговлена, бахача деча коммунально - бытовой а кхыча а гIулакхашта йолча массазарча комиссе председатела Г. Н. Киселева, Латве Компарте ЦК секретара А. П. Клауцена.

Сайрийнарча заседане къамаьлаш дир Iилмана, халкъа образованена, культурана, кхетам балара йолча СССР Лакхехьарча Совета Комитета члена В. С. Больбасова.

Сайрийнарча заседане къамаьл де дош делар СССР Президента М. С. Горбачевна.

Цул тIехьагIа мехкарча хьалахи этта кризисни социально - экономически политически хьал дIадаккхара де дезарехи долча деша хьакъехьарча соцама проекта тIа Редакционни комиссе беча балхах хоам беш къамаьл дир комиссе председатела Н. А. Назарбаева.

Делегаташа ладийгIар СССР Лакхехьарча Совета Къаман Совета Председатела Р. Н. Нишанова кердача Союзни договора юкъарча концепцехи из чIоагIдара порядкахи яьча докладага.

Заседани чакхйоалача хана, массаза а санна, «разное» яхача разделе депутаташ вIаши дагабовлаш къамаьлаш дир Л. Я. Супрунова, М. И. Умархаджиева, В. Д. Сидоренкос, В. А. Шаповаленкос, В. Н. Очирова, В. М. Семенова, И. И. Заславске, Ю. И. Воронежцева, Н. А. Поликарпова, П. В. Шетькос, М. Ю. Дарсигова, В. П. Прокушева.

20 декабре Iуйрийнара заседани хилар А. А. Акаев председатель а волаш. Депутаташа цига ладийгIар секретариата кулгалхочун заместитела С. Б. Станкевича яьча информацега.

Лоацца дагардар дIа-юха оалаш къамаьлаш дир депутаташа А. Г. Журавлева, З. П. Смолина, А. Л. Плотникова, Л. И. Сандулака, В. В. Рюмина.

Кердача Союзни договора юкъарча концепцехи из чIоагIдара порядкахи долча дIадеша хьакъехьа пренеш дIайолайир Магнитогорски пачхьалкхен педагогически института ректора В. Ф. Романова, дIахо къамаьлаш дир депутата К. Махкамова, Къаман Совета къаман политиканей къамашта юкъерча гIулакхаштей йолча комиссе члена С. В. Аипатова, депутатски этика дешашта йолча комиссе председатела А. А. Денисова, «Калмсельхозводопровод» яхача проектно - гIишлон объединене начальника В. М. Бимбаева, СССР Лакхехьарча Совета кагирхой гIулакхашта йолча Комитета председатела В. И. Цыбуха, «Союз» яхача депутатски группа сопредседатель ше хиларах тарра Къаман Совета къамий политиканей къамашта юкъерча гIулакхаштеч йолча комиссе члена А. Г. Чехоева, СССР кхыча мехкащарча гIулакхий министра Э. А. Шеварднадзе.

Перерыв чакхъяьнначул тIехьагIа председатель волча Т. П. Буачидзе къамаьл де дош делар П. М. Таланчука.— Киевски политехнически института ректора. Цул тIехьагIа къамаьлаш дир Киргизски ССР Президента А. А. Акаева, Амурски областерча В. И. Ленина цIерагIча колхоза шурий-товарни ферма заведующе Э. И. Тереховас, Украина Компарте ЦК хьалхарча секретара С. И. Гуренкос, Марийски Республика депутате цIерагIа къамаьл даьча Т. И. Гариновa, СССР Лакхехьарча Совета бIухой-интернационалистий гIулакхашта йолча Комитета председатела заместитела Р. К. Оджиева, правопорядкан зуламашца къовсам лоаттабарен дешашта йолча СССР Лакхехьарча Совета Комитета председатела Ю. В. Голика.

Председатель волча А. И. Лукьянова къамаьл де дош делар академика Д. С. Лихачевна. Цул тIехьагIа къамаьлаш дир депутаташа Д. Д. Венедиктова, Ф. М. Бурлацке, А. М. Адамовича, В. И. Гольданске, В. И. Алксниса, С. П. Залыгина, М. С. Суркова, Г. И. Янаева, Н. С. Петрушенкос, Р. А. Медведева, Р. С. Аушева.

Председатель волчо цул тIехьагIа дош делар М. С. Горбачевна.

ДIахо дувца доладир кердача Союзни договора концепцех дола дош. Къамаьл дир Азербайджански ССР Лакхехьарча Совета Председатела Э. М. Кафаровас, йоазонхочо Д. Н. Кутультинова, Латве Компарте ЦК хьалхарча секретара А. П. Рубикса, депутата В. М. Етылена, Г. С. Таразевича, СССР профсоюзий Массане юкъарча конфедераце председатела В. П. Щербакова.

Лоацца къамаьлаш дир депутаташа В. П. Пуховас, С. Л. Мироновас, А. И. Демидова, Н. Ф. Германа.

Сайрийнара заседани чакхъяьлча съездий Двореце депутаташца, — болхлой класса викалашца вIашагIкхетар хилар М. С. Горбачеви Н. И. Рыжковеи.

Съезда пхелагIа балха ди, 21 декабрь дIадоладелар А. И. Лукьянов председатель а волаш. Iуйрийна секретариата оперативни отчет ялара дош делар цун кулгалхочоа А. П. Яненкона.

Цул тIехьагIа къамаьлаш дир Т. К. Пупкевича, Белорусски ССР прокурора Г. С. Тарнавске, СССР Лакхехьарча Совета Союза Совета плановни бюджетно - финансовни комиссе члена К. Е. Иванова, В. А. Ополинске, РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхарча заместитела Р. И. Хасбулатова, Ленсовета председатела А. А. Собчака, Казахски ССР Министрий Совета Председатела хьалхарча заместитела Э. Х. Гукасова, Башкирски АССР Лакхехьарча Совета Председатела М. Г. Рахимова, В. А. Тетенова, М. Ш. Шаймиева, «Советская женщина» яхача журнала керттерча редактора В. И. Федотовас.

Цул тIехьагIа СССР Лакхехьарча Совета Председатела А. И. Лукьянова Iодийшар Съезда Президиуме Б. Ф. Пылина дайта кхайкарал.

ДIахо къамаьлаш дир депутаташа С. З. Умалатовас, М. Н. Полторанина, А. А. Николаева, Р. А. Атаджанова, К. М. Оразова, В. И. Самарина, Б. Т. Палагнюка, Т. М. Шамбас.

Союзни договора концепцех хиннача дискуссе къамаьлаш дир 39 оратора. Председатель волчо цу деша хьакъехьа тIеххьара къамаьл де дош делар Р. Н. Нишановна.

Сайрийнарча заседане председатель вар Н. И. Дементей. Дийцача дешах болча соцама проект ларде лоацаш тIа а ийца съезда ден повесткагIа дола дош дувца доладир — «Советски Социалистически Республикай Союза Конституцена (Керттерча Закона) хувцамаш юкъедехьарах». Цу дешах йола доклад йир СССР Лакхехьарча Совета Председатела А. И. Лукьянова.

Пренешка къамаьлаш дир СССР АН пачхьалкхени бокъони Института сектора заведующе А. М. Яковлева, кагирхой гIулакхашта йолча СССР Лакхехьарча Совета Комитета члена Н. Н. Энгвера, Украински ССР Iилмай Академе экономика Института отдела заведующе В. К. Черняка. Белоруссе Лакхехьарча Совета Президиумерча партизанаши подпольщикаши хиннарий гIулакхашта йолча комиссе председатела А. Е. Андреева, геодезе, аэрофотосъемкайи картографен инженерий Московски института ректора В. П. Савиныха, халкъа унахцIено лораяра йолча СССР Лакхехьарча Совета Комитета председатела Ю. И. Бородина, дунен халкъашта юкъерча гIулакхашта йолча СССР Лакхехьарча Совета Комитета члена Ким Ен Уна, законодательствана йолча СССР Лакхехьарча Совета Комитета председатела заместитела К. Д. Лубенченкос, Марийски АССР-ерча депутатий группа цIерагIа къамаьл даьча В. Г. Александрина.

«Разное» яха дешаш дувцача хана лоацца къамаьлаш дир депутаташа В. П. Носова, А. С. Абоева, А. А. Коршунова, Д. Е. Плетенецке, А. Якубова, И. А. Барышникова.

22 декабре Съезд дIахо болх беш хилар.

(ТАСС).

Депутата М. Ю. Дарсигова СССР халкъа депутатий Съезде 19 декабре даь къамаьл

(Дарсигов М. Ю., «Алханчуртский» совхоза бригадир, Малгобекски район (Назрановски къаман-территориальни хоржамий округ, Нохч-ГIалгIай АССР).

Хьамсара Президиум, хьамсара халкъа депутаташ, хьамсара хьаьший! Укх трибуна тIа варгвацар со, амма гIулакха маIан оаш кхетадар лов сона. Репрессированни хиннача къамагIа ва со. Шоана ма хой, гIалгIай халкъ 40 шера бакъдар хьагучадаккха гIерташ, из де ца могаш хьувзалга.

Селхан Къулбаседа ХIирийчерча депутата Съездага дIаделар шоай кхайкарал. Цар йоах, гIалгIай халкъа, из юха цIадеча, цун мелдар дIаденнад. ХIаьта нагахьа санна, йоах, гIалгIай дош къоастадеш хуле (гIалгIаша дIадеххача тайпара — Ред.), тIаккха укхаза керда Карабах хьахургья, цудухьа тIахьех шо из хьал ца лацара. Цар хIана алац, Къулбаседа ХIирийче хинна Бере дача хIанз а йолаш йолга, хIаьта тха цхьаккха памятник юхедитадоацалга — уж дерригаш дохадаьд? Дувцаш да, тхо Iодахьийтачул тIехьагIа цхьан сходе наха Берега хьатта хиннад, юха цIабоагIаргбий гIалгIай? Цо цIилеторга пачка хьабе а елла, жоп деннад: нагахьа санна цIилеторгаш лай тIа гIолла дIакхайсача, уж юхайоагIаргйий?

ХIирий халкъ бехке да ала валлац со, аз бехке бераш кулгалхой ба. Иштта оттаде мегаргдий дош: хьал ма лацалаш, яхаш? Нагахьа санна гIалгIай деша хьакъехьа комисси болх беш хиннаяле, цо заключени яьй, сога а шуга а ца хоатташ.

Кхайкарал тIа аьнна, къувсаш йола территори хьалха казакий хиннай. Гой дIаяхача бIаьшере вовзаш волча Кавказа вахарах яздаьча йоазонхочо Бутковс язду, хьалха эрсий бахкалехьа, цу моттиге Заур оалаш гIалгIай юрт иллай, яхаш. ХIирий цIераша шоаш — Владикавказ, Дзауджикау Бутковс яхар нийса долга бакъду. ВIалла а нийса дац, хIанз Владикавказ йолча хьалха хIирий юрт хиннай яхачар дувцар. Хьаэцал оаш дунен халкъех дола этнографически справочник, цу тIа дIаяздаь латташ да, гIалгIай шаьрача моттигашка Iоъарабаьннаб XVI—XVII бIаьшеренашка, хIаьта хIирий — XVIII—XIX бIаьшеренашка.

Аз дех шугара, са проблема хьаллаьца ца Iеш, месхетинций, немций, царна тара болча кхымелбарий яр а хьаллацар. Укх зале, хетаргахьа, хургвац цхьа саг, репрессе Iазап такханза. Цу хьакъехьа хIана дувцац Президента е моллагIча кхыча вай кулгалхочо. Хьалха репрессированни хиннача наьха дош кхы дувца ца дезаш къоастаде доагIа.

КУВЕЙТЕРА ТЕРРОР

ЦУ ХЬАКЪЕХЬА ДУВЦ «ДУНЕН ХАЛКЪАШТА ЮКЪЕРЧА АМНИСТЕ» ДОКЛАДО

Бокъонаш лораеча йовзаш йолча организаце штаб-квартире кийчъяь доклад кепатеха араяьккхай Лондоне. Цу тIа дувц дIалаьцача Кувейта территоре тIа леладеча къизача гIулакхех. «Дунен халкъашта юкъерча амнисте» документа 82 оагIо тIа ба, цун автораша яхачох, бIаь тайпара — тайп-тайпарча мехкий гражданашкара хьакхаьча цецвоаккхаш бола хоам.

Цига баха бIаьш нах боабаьб Кувейте. Оккупанташта «карагIдаьннача хIамашта» юкъе — Эль-Кувейтерча керттерча цхьан больнице чухьалхар. Цар парх аьнна йохаяьй ханал хьалха даь бераш чудада инкубатор. Кхо бIаь бер дийнад. «Дунен халкъашта юкъерча амнисте» язду, из акха зулам даь хилар бакъдеш дола тешалаш да шийга, яхаш. Тешех цаI — цу больнице болх беш хинна, доадаь бераш дIадохка новкъостал даь лор.

НизагIа кхалнах хьувзабаь, когех герз дийтта моттигаш ювц доклада тIа. Наьха бIаргаш тIадаьхад, метташи лергаши тийдад, йохаяьча шуша Iоакъингаш къамаргех чуахийтай, электрически ток тIаувттаяьй, йоагаш йола сигареташ бIаргашка чу а Iетташ йоаяьй, половой органашта цIий даь аьшкаш тIаувттадаьд, беIаб.

Доклада тIа дувцачох, Саддам Хусейна тIемахоша хержа массазара Iазапа гIулакхаш укх тайпара да: цхьацца хIама бахьан долаш шоаш раьза боацаш вола саг шоай цIен наIарга дIа а виге, цига гаргарча наха хьалххашка дIа а оттавийя, пхьукIоага чу тепча техе дIавоаккх. Шоай зуламаш чакхдахара дола бахьанаш шортта корадоагIа царна. Къаьнара кувейтски ахча кица леладе йиш яц, Iазап тIа оттаду Саддам Хусейна дув па биаьчоа. «Дунен халкъашта юкъерча амнисте» документо яхачох, бIаьш кувейтиаш ба де доацаш байнарий спискаш тIа. Е суд а следстви а йоацаш лийца чубоахк массехк эзараш нах.

Доклада тексташ дIаяхьийтай ООН Кхерамзлен Советеи иракски правительствагеи.

А. КРИВОПАЛОВ.

Лондон.
1990 ш. 21 декабрера «Известеш».

АХАРХОЙ КЕРТТЕРА ПОСТ

«Тха керттера пост я из». — оал Наьсарерча «40 лет Октября» яхача совхоза механизатораша а шофераша а шоай зIамига авто-заправочни станци хьоайича. Я а я из иштта ала йиш йолаш, хIана аьлча цунга гIолла чакх а яьнна мара кхай тIа яха таро йолаш яц совхоза цхьаь цхьаI трактор, автомашина. Уж укхаза кIезига а яц. БIарчча автотехника парк хьахиннай совхозе укх тIеххьарча шерашка. ХIара денна юкъера лаьрхIача 10 — 15 тонн совгIа доагор (бензин а кхыйола маьхкдаьтта продукташ а) «дIакхоал» цу парко.

Мел низ, мел хьинар, мел фийлал эш станце зIамигача коллектива (верригаш а пхи — ялх саг мара вац уж бензовозаш тIа багIараш а болаш) селлара мухь Слепцовскера хьа а кхухьаш беррига шоай боахам доагораца Iалашбе!

— Гуйрана ялаташ чуэцаш эгтара сихъеннача хана а хIанз Iай а кхашка доагор дац, яхаш, сеца латта трактор, автомашина бIаргаейнаяц сона шун совхозе, — ях аз АЗС заведующега Газиков Мувсайга. — Е из тоъац аьнна латкъаш саг а нийсвеннавац. Миштта вIаштIехьдоал шун иштта ахархой хьашташ кхоачашде?

— Цу гIулакха тха керттера ког-гIортолга — къахьегама дисциплина я, — аьлар цо. — Бахьанаш а ца лехаш хIаравар ший декхар кхоачашдеш ва. Фу хургдар, масала, кхашкара балхаш сихденнача ханна Келигов Аслан е Кодзоев Салман: «Машина ехай са». — аьнна пахашки дIоагIаши бе а дехка дIаэттача? Техника-м йоханза Iац. ХIаьта а тха «бензинщикаша» (иштта оал оаха доагор Iалашдеча шоферех - экспедиторех) цу тайпара моттиг гучаялийтац. Нагахьа йохе а бийсан тоайий а Iуйрийна кийча хулийт царех хIаране ший машина. ХIаьта массарел хьалха Слепцовске доагор хьахецача а хул уж.

ХIаьта, саггота бензин кхы гIо-новкъостал эшаш моттигаш дукха ма нийслой боахаме (фермашка, бригадашка). Из а дицлац станце коллектива. Цу гIулакха лаьрххIа лелаш Зурабов Iалихана «бензовоз» я, заявка дIаяла мара ца эшаш.

Хоадамболлаш тешаме, кхоачашду ший декхар заправщика Хамхоев Мухьмада а. Цхьа грамм хиллал долча бензина, солярка, е кхыча доагора ше Iехавара шек волаш саг дIаводац из волчара. Дукхача тракториcташа, водителаша а тешал дир цу гIулакха.

— Ай мичара, — аьнна цецваьлар ший «К-700» яхача трактораччу солярка чудотташ воалла Кодзоев Заьлмах. — Каст-каста аха везаш хул со Мухьмад волча заправка е, хIана аьлча дийнахьа нормах доагIачул цкъа ахазза-шозза дукхагIа оахам ду аз. Цудухьа сона дика йовз Мухьмада оамал. ЦIаккха а озабезам бац цо е шийгахьа е нахагахьа а.

Иштта шоай поста доалдеш, шоай декхар кхоачашдеш а ба совхоза «бензозаправщикаш».

М. ЗАНГИЕВ,
тха собкор.

Англичанаша оал: са цIа — са вIов. КIоарга чулоацам болаш хIама да из, дикка уйла а яь дашхача. Сай хIаман да со ва, яхалга да.

Уж дешаш каст-кастагIа дагаух вайна тахан, рыночни экономика вай коашка «гIертача» хана. Шоай хIара болхлочунга цу кердача экономически система чулоацам дIабовзийта а хIаьта царех хIаране шоай балха посташка доал ца доай — из царца бирса хургйолга а дIахайташ шоай коллективе кхетама болх бу Карабулакерча рудех йоацача материалий завода керттерча инженера Танкиев Ахьмада. Дукха тайп-тайпара службаш а производственни подразделенеш йолаш а предприяти я из. Берригa нах вIашагIбетта а хIаьта цу гIулакха йIаьха лекцеш еша а вIаштIехьдалац. Еша эшаш а яц. ПайданегIа я къаьст-къаьстача службай а подрезделеней а хьакимашца цу хьакъехьа цо еш йола беседаш шоай коллективашка цар дIакхачийтар. Цу тайпара ший аргIанара беседа еш ва Танкиев Ахьмад (сурта тIа аьрда оагIорахьа вагIар) кийчача продукце складайи хьахойн викалашца — Арсельгов Геланецеи (юкъе вагIар) Евлоев Исраилцеи. Цар шоай коллективашка дувцаргa тIаккха из дош.

М. КАРАЕВ.
Автора сурт.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКА ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕСС-ЦЕНТРО ХОАМ БУ

КАГИРХОЙ СЛУЖБА — ХИЛА ЕЗАШ Я

Кагирхой гIулакхашта йолча массазарча комиссе заседани хиннай хIанзарча хано дIадехарашка хьежжа йола керда кагирхой структураш республике хьаярах дола дош дувцаш. Заседани чакхъяьнначул тIехьагIа комиссе председателгара Н. Н. Магомадовгара дийхар оаха цу кердача хIаманна духтIадоахалга.

— Кагирхой проблемаш сов дукха а хIаьта бюджета дефицит сов йоккха а хиларах пачхьалкхенна магац кагирхой проблемаех цхьаь лоархIаяла, — белгалдаькхар Н. Н. Магомадова. — Лаханза даргдац хIанз долаш дола дерригa интеллектуальни финансовии низаш вIашагIтоха йиш хулийташ дола наькъаш.

Из теркал а деш, оаха лерхI кагирхой политика чакхъяхара правительстваней общественни организацештеи доккха новкъостал дергдолаш йола, кагирхошта социальни гIо дергдолаш йола служба республике вIашагIйолла.

Кхаь блоках латташ хургья служба, хьалхарча юхьига хIаранех укх тайпара цIераш тахка а мегаргйолаш: общеобразовательнии профессиональнии кийчон блок, социальнии духовнии вахара блок, предпринимательствана гIо деш йола блок.

Цо кагирхой проблемаш сихха къестае йиш хилийтарга догдоах оаха, тIаккха цо а ший аргIанна общественара социальни кхохкам кIаьдбергба, хIаьта эгтара кертердар — Нохч-ГIалгIайчен кагирхой культура вIаштIехьъялара новкъостал дергда.

Къайле яц, комсомола комитеташ вIашагIъехкача дуккхача предприятей таханарча дийнахьа кагирхой проблемашца цхьаккха гIулакх ца хиларах, коммерчески хьисап долаш хиларах, цу тIа а дукхагIча даькъе цар гIулакхаш, сурт оттадеш аьлча, «толашагIчарех» а дац. Тха безам хиннабар кагирхошкахьа эза «цивилизованни структура» хьае.

Белгалдаккха деза, тха предложенеш республика правительства теркалъеш тIанийцаи хьаллаьцаи хилар. Тха проблемаш кхетаеш тIанийцай облсовпрофе, КПСС рескоме, комсомола обкоме, «Грознефть» объединене. Таханарча дийнахьа учредителаша принципиальни решени тIанийцай кагирхошта социальни гIо дергдола служба хьаеллара хьакъехьа, цун Устав чIоагIдаьд.

ЧIоагIа догдоах оаха, учредителаш кагирхой службa боахама, финансови, кхыдола гIулакхаш белгалдоахача договора кулгаш яздеча хана а иштта кхетамца хургхиларга.

ТОРГОВЛЕ ПОРЯДОК ОТТАЕРГЬЯР МАЛАВ?

Парламента массазарча шин комиссе — халкъа эшача товараашта, торговлена, коммунально - бытовойи бахача наха деча кхычен гIулакхашта йолча а законодательствана законноста, правопорядкана йолча а — цхьана хиннача заседане керттера дош дар района торговли организацей гIулакхашта тIахьожам лоаттабара Гудермесски горсовето бу болх бувцилга.

Заседани хилалехьа дукха кийчон болх баьбар шиъна а комиссе членаша специалисташца цхьана. Проверка еча хана халкъа депутаташта тIанхаб районе баха нах. Парламентареша дIадоладаь гIулакх ший ханнахьа хилар белгал а доаккхаш, цар хоам бир, торговли вIаштIехьъяккхара даькъе цIенхаштта кхоачамбоацараш хиларах, закон вогIча тайпара телхадар районни Iаьдалаша мегийташ хиларах. Из бокъонца бакъдешдар района торговле гIулакхаш Iалаьмате воча хьал тIа хилар ше мадарра хьэхьокхаш комиссеша оттадаьр. Укхаза во латт социалистически доалахьеи кооперативни хIамаши лораелга. Материальни рузкъа тIерадийнна, дIа-юха кхихьа, лечкъадаь моттигаш я. ХIанз а дIадаьннадац хIама эца баьхкача наьха эхчаш сецаделга, уж Iехабелга, товараш къайлагIа дIаувттаделга. Таразий-бустамий приборашта тIахьожам лоаттабац. Санитарни правилаш телхаю. Уж кхоачамбоацараш долаш я ерригача ведомствай — Нохч-ГIалгIай Республика респотребсоюза а, торговле министерства а, машиннаькъа Грозненски отделене ОРСа а, «Грознефть» объединене болхлой Iалашбеча управлене а торгови предприятеш.

Депутаташа къаьстта дукха кхоачамбоацараш гучадаьхад «Грознефть» объединене Грозненски ОРСа Новогрозненски отделенера (начальник Г. С. Агабеков). Цига цхьа бахьан а порядок яц шекари даьттен дохкара, массе метте латта таразa-бустама прибораш харцахьа я, хьачудоагIачен дIадохкачен дефицитни товарий лерттIа учет яц, и. кх. дI.

Ший болх лерттIа дIа ца хьолга цIенхаштта дIахайтар торговле даькъе социалистически рузкъа доадераштеи спекулянташтеи де доагIар деш йоацача гудермесски райисполкома чурча гIулакхий отдела (начальник М. М. Мачукаев). Из бакъ хилар хьахьокх 1989 шера цу зуламех дола диъ дош мара судага гIолла чакхдаьнна ца хиларо, хIаьта 1990 шера ийс бетта цхьаккха дош а цига ца дувцаро.

Белгалдаькккхар, «Чечингпотребсоюза» правлени, торговле министерства коллеги, машиннаькъа отделене ОРСа, «Грознефть» объединене УРСа кулгалхой шоашта карарча предприятейи организацейи балхага лерттIа дIахьожаш ца хилар, торговлера тIахьожам мелбалийтаб, зуламаш юхатохара де доагIар деш дац.

Дуккха бехкаш даьхар районерча торговле предприятей гIулакхашта лоаттабеча тIахьожама юстаръяьннача, бахача наьха лоткъамашкеи дехарашкеи ладувгIаш йоацача Гудермесски горсоветахи цун исполнительни комитетахи, юртий Советех, цар массазарча комиссеех.

— Уж хIамаш, — аьлар республика Лакхехьарча Совета Председатела хьалхарча заместитела А. Н. Петренкос, — теркал ца деш дита йиш яц. Торговли наха дегазъяьннай. Тикай тархеш тIа цхьаккха хIама яц, хIаьта рынке мел эшар долаш да. Районерча, бокъонаш лораю яхаш йолча, органаша хайра къовсам лоаттабац торговлерча спекуляцеца, цу тайпара наьха эгIазал сов а йоахаш.

Шоай гIулакхаш довзийташ къамаьлаш дир Гудермесски райпо председатела А. А. Вагапова, Гудермесски универсмальни торга председатела А. А. Хачукаева, машиннаькъа Гудермесски ОРСа начальника С. А. Дабахчаджиева, районни торга кхыча кулгалхоша, Гудермесски района прокурора А. П. Склярова.

Цига хиннача къамаьлий чулоацам юххера а ше боашхаш, халкъа эшача товараашта, торговлена, коммунально - бытовойи бахача наха деча кхычен гIулакхашта йолча массазарча комиссе председатела С. Х. Самаева аьлар:

— Сона наха дувцарах хайна Iац районе торговле гIулакхаш мишта лел. Нах чIоагIа раьза боацаш ба торговлеи общественни кхачани предприятей балха, милице цу гIулакха ший оагIонгахьара деш цхьаккха хIама ца хиларах. Цу лоархIамеча даькъера гIулакхаш овлангара денз хувцанза даргдац.

Парламента массазарча комиссеша Чечингпотребсоюза, торговле министерства коллегена, «Грознефть» объединене Грозненски ОРСа тIадиллар тикашта тIахьожам лоаттабара гIулакха мело ярах торгови предприятей кулгалхой бехктокхаме хиларах долча дешага хьожалга. Чурча гIулакхий министерства хьалхашка дош оттадаьд Гудермесски городской отделене чурча гIулакхий ОБХСС-о спекуляцеца къовсам мишта лоаттабу хьажареи цу гIулакха даьчох республика Лакхехьарча Советага хоам барен хьакъехьа.

Деклараци ювцаш

ДОТТАГIАЛЕН ТЕШАМ — ХАЛКЪИЙ ХЬАЬКЪАЛ

Сай балхага а кхоачашдеча общественни гIулакхашка а диллача каст-каста вIашагIкхетар хила дезаш хул со тайп-тайпара профессеш, ханаш йолаш, бе-беча къамех болча нахаца. ТIаийцача Декларацех цар дувцараш цхьатара да. Дуккха а дукхагIа бараша къоабалъю республика пачхаьалкхен суверенитетах йола Деклараци, вай республике дахача дерригача халкъашта из исторически лоархIаме хилар белгал а доахаш. Вокхар хIанз а дика кхетадаьдац документа маIан, хIаьта а духтIабовла гIерташ ба уж цунна. КхоалагIчар (уж, ираза, юкъ-юкъера цхьацца нах мара бац) из харцахьа кхета а даь, тайп-тайпара ца доагIа хабараш арадоах. Цар «Сердало» газет дешарашка ца кхайкача валийтавац со: ма тешалаш Нохч-ГIалгIай Республика Россецара, Союзацара хьакъаста дага я яхаш дувцача хабарех. Из де лаьрхIа яц Деклараци.

Дукха къамаш дахача вай мехка халкъаша халонаш кIезига лайнаяц дIаяхача хана. ХIаьта нохчашеи гIалгIашеи, кхыча кагийча къамашца цхьана, эггара къизагIа йола геноцид лайнай берригаш а мехках баьхача хьалашка. Из ла мегад вайна юкъера чIоагIа доттагIал, мугIарерча наха хьаллоацаши новкъостал деши хилар бахьан долаш. Хала ха йоаккхаш ба мохк хIанз а. ХIаьта из йовза, кхетае, ла новкъостал дергдац вайна дерригача къамий доттагIало мара. Цунца цхьана вай юха дийнданза даргдац халкъий цIена дог-уйла, культура беркат, хIаьта из беркат юхедита деза вай воашта тIехьа доагIача ноахалашта.

ЧIоагIа лоьвра сона вай республике къамашта юкъера гIулакхаш дIахо а кхы ца талхаш латтилга. Аз кхетадац Сийлахь-боккха Даймехка тIом болабеннача дийнахьа денз Котало яккхалца йолча хана айса маьхка чIегилг йийкъа, Кавказа лоамашта юхера волавенна Берлине кхаччалца сайца никъ беш хинна вежарий боацаш дола вахар. Уж са доттагIий ба: волгоградец — Фомин Сергей, ленинградец — Синицын Михаил, ростовчанин — Николаенко Михаил, грозненец — Кузнецов Виктор, украинец — Онищенко Тимофей, жугате — Фредляндер Михаил, хIире — Хоруев Владимир, ярославец — Снетков Михаил, гIалгIай — Арчаков Жабраьил, Цечоев Махьмад-Гири, Нальгиев Султан, дуккха а кхыбараш. БIарга чу ца лоацалуш йоккха йолча вай Даьхен аренашка а цун доазонел арахьа а гIолла дIададаьржа доахк вай мехкахой кашаш. ХIаьта са воша Зяуддин, масала, шийдув биаь воша эрсе Козуб Николай кIалхарваккха веннача вийнав, хIанз уж шиъ цхьан каша дIавелла воалл Псковски лаьтта.

ГIалгIашцара вошал-вахар, обычеш, традицеш, цхьатара хиларца, кхело тIакхоачаяь саготонаш цхьана ларца, юкъерча гаргалонашца дувзаденна да. Аз, бакъдар аьлча, кхета а ду, хьал а лоац итташ шерашка садуаш хьаденача гIалгIай халкъо шийкъаман автономи юхаметтаоттаяра а гIалгIашкара бокъо йоацаш, хьттааьнна хIама доацаш дIаяьха территореш царна юха дIаялара а хьакъехьа деха а доагIаш дIадехараш. Цу хьакъехьа хьдда аьннад Нохч-ГIалгIай Республика суверенитетах йолча Деклараце тIа а.

Реабилитаци, бехказло йизза йоацаш хилац. Нагахьа санна репрессированни хинна халкъаш бехказа даьхадале, нагахьа санна вай мехкарча бIарччача халкъашта сталинизма хана даьча низийи террореи акташ харцахьа лаьрхIаяле, дукха ха яр, гаьна ца а доахаш, низагIа царгара дIададьккхар юха дIадала деза. Аз ювцараш адамий хила йоагIа бокъонаш, территореш, фусамаш, рузкъа хинна ца Iеш, сина сатем а ба. Репрессированни хиннача халкъашта эггара саготагIа тIалатта уж дешаш къоастадар даим Iайна латтача, дуккхачар цIийна Iувдалуш йолча сина хиннача човнашта дарба дар морг да.

ЩIаькха а белгалдаккха безам ба са, республика кердача пачхаьалкхало халкъаша шоай моттиг чIоагIъяра, политически, экономически, культурни бокъонаш йизза хьалъоттаяра а кхы толха ца яра а чIоагIа тешам лургхилар.

ДоккхагIча ноахала викал хиларах тарра дIакхайкаде йиш йолаш ва со, суверенитета хьакъехьа тIаийцача Деклараце республика вахара низ мел ца барал совгIа, цун прогресс чIоагIъярга вугаш хилар, цхьанна а халкъа, республике вахача цхьанна а сага, моллагIча къамах из вале а, бокъо Iохьонхаеш ца хилар.

Суверенни Нохч-ГIалгIай Республико хIанз кхыча республикашцареи пачхаьалкхенашцареи шийгIулакхаш цхьатаррарча бокъонагIа, вIаши гIойле йолча тайпара леладергда. ХIанз хьакхаьчай, пхьешаш хьал а хьекха барт тайнача дезало санна, хьинар ца кходеш, материальниц духовнии беркат, эггара хьалхарча арагIанна воашта, хьанхоллара къахьега деза ха.

З. АХМАТХАНОВ,
тIема ветеран.

АЗ ХЬАЛЛОАЦ

«Нохч-ГIалгIай Республика пачхаьалкхен суверенитетах» йола Деклараци тIаэцар таханарча вахара бокъонаша хьалхадаьккха нийса хIама лоархI аз. Бакъда, исторически событи я из суверенни пачхаьалкхе а хинна дIаоттарца шийстатус лакхъяьча республикана.

Со эрсий къамах саг ва, дуккха шераш хьалхагIа денз вахаш ва со укх республике, цудухьа аз а лоархI се Нохч-ГIалгIайчен овлангарча бахархоех. Нохчийи гIалгIайи традицеши обычеши йовзаш а езаш а ва со, массаза а царца хул со дика-воденача моттигашка. Цу цхьан ханна са таро я сай халкъа традицеши обычеши лела[…]а дегIакхувла а.

Сона хетачох, пачхаьалкхен суверенитетах йола Деклараци тIаэцаро республике дахача цхьанна а халкъа бокъонаш эша ца ярал совгIа, вай дерригаш а, законага диллача цхьатаррарча хьалашка нийсду.

Нагахьа санна тIаийцача Декларацега дикка хьежача, цу тIа цхьаккха мугI бац цхьа халкъ вокханна духьалъоттадеш, вешта аьлча, «Нохч-ГIалгIайчен халкъ» яхача диззача цхьан дешаца чулаьцад цу тIа республике даха дерригa халкъаш. Бакъдар аьлча, юкъ-юкъера цхьабола нах ба республика халкъашта юкъера юкъ якка гIерташ, цудухьа вай вIаштIехьа, сабарца, дIа-хьа яхар кхетадеш хила деза. Тахан вай дерригаш а, республике дахача тайп-тайпарча къамех дола викалаш, кхотадала деза воашта хьалхашка латта социально-экономически дегIадахкара декхараш кхоачашдар духьа.

Республикерча дерригача халкъаша чIоагIа раьза долаши шоай даггареи хьаллоац шийавтономи юхаметтаоттаяра хьакъехьа гIалгIай халкъо дIадехараш. Цунна вай тIехьа хилар чIоагIду Деклараце 17-ча статья тIа. Цу тIа аьннад: «Нохч-ГIалгIай Республико нийса лоархI шийкъаман пачхаьалкхе юхаметтаоттаяра хьакъехьа гIалгIай халкъо деха а доагIаш дIадехар а цун доалахьа хиннеи сталински репрессеш бахьан долаш цунгара дIаяьхаи территореш — шоай халхагIа хиннача доазонашка — Пригородни районни МагIалбика района цхьа дакъеи, хIаьта иштта Тийрка аьтта оагIорахьара г. Орджоникидзе (Владикавказа) дакъа а цунна юха дIадаланза дарг ца хилара а».

Хьагучох, геттара нийса да, цу документа положенеш дIайовзийтар духьа республика Лакхехьарча Совета Президиумо, Деклараци тIаийцачул тIехьагIа, шийвикалаш къахьегама коллективашка бахийтар.

А. С. КАМНЕВ,
Старопромысловски райисполкома председатель.

Письмош тIара мугIараш

Дуккхача къамех латта республика халкъ даькъала дувц аз пачхаьалкхен суверенитет тIаэцарца. Я и я из белггала исторически, республике бахача массе къамах болча наьха нийсхонга, паргIатонга, иразага, дагардар вIаши кхетадарга бода никъ хьабийлла событи.

Пачхаьалкхен суверенитетах йолча Деклараце Нохч-ГIалгIай Республика мукъайоалийт шоллагIча даькъера мара ца лоархIаш хиннача халача хьалах, цхьатарра бокъонаш йолча, суверенни республикай мугIаре дIаоттаю из, кхыча республикашцара шийгIулакхаш хIанзчул тIехьагIа вIаши гIойле йолчеи нийсагIчен принципий ларда тIа оттадаь леладергдолаш.

С. А. РЫБИНА.

* * *

Цу лоархIамегIарча решенега — пачхаьалкхен суверенитетах йолча Декларацега хьежаш дар вай республикера деррига халкъаш. Ази са новкъосташеи йизза къоабалъю из решени, из тIаэцарца вай керда котало яьккхай, аьнна хет тхона, вай республикерча халкъий доттагIал чIоагIдара гIулакха.

Баркал хилда республика Лакхехьарча Совета аргIан йоацача йиъл агIча сессе балха юкъе дакъа лаьцача берригача депутаташта! Баркал хилда Хьона а, Доку Гапурович! ДIахо а тхоах тийша хила йиш я Хьа. Вай халкъа Iимерзали цIена дог-уйлеи, кхыча халкъашца машареи доттагIал долаши даха, цар традицеши обычеши лархIа цунна хар — цу хIамаша вай юкъарча цIагIа машари сатеми лоатта а бергба, дIахо сов а бояхаргба.

А. ДАХИЕВ.

ТIеххьарча хана къаракъа конкурент хинна дIаэттай... шура. Очередий дIоахалга диллача-м хIаьта а. ХIанз берашта а проблема я — фу маргьа, сокаш а йолаш мичай. Масса хана а санна йоахараш аралелх массанена дукха езаши хIанз укх сахьате маьха езъялланзеи йола продукт дIайоалаш латт, яхаш. Наха дувцар бакъдий хьажа вахар тха корреспондент цхьан йоккхагIъярех йолча столични предприяте — «Шура» яхача МПО Останкински шурий заводе.

Заводо хIара дени-буси арахец 600 тонн шура, 120 тонн диетически продукташ (кефир, кIолд, кIолда масса). МоллагIча предприяте а санна укхаза эггара чIоагIагIа лоархIам беш я бийдал, цхьабакъда ...аьккий денз дикка лаьгIъеннай укхаза лоалахарча областашкара лоаттаю натуральни шура. 10 бетта «Шура» яхача МПО хьа ца кхоачаш йисай 98 эзар тонн натуральни шура, тIеххьарча шин бетта 10 эзар тонн кIолди тIоан лоаттабелга а кхоачаш ца хулаш дисад. Цхьабакъда уж факташ яле а шурий продукташ аратецилга лаьгIдалийтадац.

СУРТА ТIА: Финляндера ена йокъаяь шура чакхъякха йолаяьй! Из Iочуйоассаеш воал аппаратни цеха болхло Ничипурнов Николай.
(ТАСС фотохроника).

ХIАНА НИЙЛХЛУ МУГIАРАШ?

Тамаш йолаш хIама да из. Ерригача завода цехий партийни организацешта юкъе толашагIа хинна партийни организаци, учете латта ши-кхо пенсионери ши коммунисти мара ца вусаш дIаьннай. Фу бахьан да цун?

Цу хана «Автоспецоборудование» завода 3-гIча механически цехе токаралла болх беш вар со. Цех йоккха яцар, 50—60 гаргга болхло хургвар цига. Цунга хьежжа йоккха яцар партийни организаци а — иттех коммунисти кхо-виъ кандидати вар цунна чуоагIаш. Шоаш кIезига хинна бале а, шоай гIулакхаш цIенхаштта леладеш хиларах лоархIаме дуккха хIама де вIаштIехьдоалар цу хана коммунистий. Цар тIахьожам лоаттабора дисциплина дешашта, никъ бехкар «бракоделашта, духьал уттар харцдолчунна. Цкъа дагадоагIа сона, тха цехе къона болхло вена. Бригада кулгалхо, яппараш а еш, из балхара ше дIавалийта гIерташ вар (цаI хинна хургда-кх царна юкъе). Цхьабакъда, парторганизаце из кулгалхо соцавир.

Цеха бригадаш хозрасчетах къахьегаш яр. Даьккха алапи бригада доакъошхоша шоаш декъар шоайла. Цхьайолча бригадашка из гIулакх къонача болхлошта Iоткъам а беш леладора. Цудухьа къонабараш цехе дукха ха яккхацар. Нийсхонна тIехьа дукха къовсам лоаттабир цеха коммунисташеи комсомольцашеи.

Комсомольски организаци а эшаш яц оалаш саг вацар цу хана. Шийболх дика лелабеш яр из. Каст-каста сакъердамеча сайрешка, ловзарашка гуллора кагирхой, походашка ухар. Шийдоакъошхой дийша хилийтара боккха теркам тIабохийтар комсомольски организацеш.

ХIанзчул пхи шу хьалха хинна уж хIамаш дика дагадоагIа сона. Цу хана партийни а комсомольски а организацеш сийдеш а лоархIаш а яр. Дог цIена долаш, къахьегача хана нахал тIех хила гIерташ коммунисташ бар цеха парторг А. Лекчинов, коммунисташ Г. Нагибин, А. Кравец, В. Кравец, С. Гончарук, кхыбараш. Докхал дора аз, цар со парте дIайийца хиларах, хIана аьлча, уж бацар хьакимаш, партийни функционераш. Цу тайпарча мугIарерча болхлоех латтар парте низ. Цхьабакъда, дукха ха йоацаш цу цехе нийсвеннача сона бIаргадайна сурт тамаш йолаш дар.

Цхьан хана сона рекомендаци енна фрезеровщикий бригадир Г. Нагибин цеха болхлошта юкъе дикагIчарех лоархI. Шийна хетар духьал дIаоалаш, дог цIена долаш саг ва из. Хьо партера араваларa фу бахьан да аьнна хьттача цо аьлар:

— Партес хьалхадоахачун тIехьа вац со. ХьалхагIа, сона хетар, парте наха аьттув баккха гIерташ я, аьнна. ХIаьта хIанз из иштта доацалга кхетадаьд аз. Цехе виса а вац ши коммунист мара. Уж а цеха начальники комплексни бригада кулгалхои, вешта аьлча гIулакхера нах ба.

Ховш да, нах партера арабувлаш латталга. Цкъарчоа хеталу, тхьовра коммунист хиларо цхьацца аьттув, луш хиннадаь, парте баха нах ба уж хIанз арабувлараш, аьна. Цхьабакъда, из иштта доацалга кхетадир аз заводе 3-ча цехе. Хьакниаш хилар духьа бахабацар парте аз лакхе бийца коммунисташ. МугIарера болхлой — фрезеровщикаш, токараш, шлифовщикаш бар уж. Взносаш телар мара кхы фу аьттув лу царна парте мугIарашка хиларо? Шоаш хьинар долаш, ше долча хIаманца бала болаш хиларах, наха цхьа пайда бе безам шоай хиннадаь тIаийцадар цар коммунистий декхараш. Амма, цар рех латташ хинна партийни организаци хIанз лер йоацаш дIаьннай цехера. Иштта еха дIаьннай цеха комсомольски организаци а.

Со цига балха волча хана цеха коммунисташа а комсомольцаша а администрацеца дага а баьнна, вIашагIъелла яр комсомольски-кагирхой бригада. Цун кулгалдеш вар В. Кравец. Республика пресса, а телерадио передачашка а дуккхазза белгалъяьхай из бригада. Моттийта а доацаш цIенхаштта социалистически яхь лелаеш бар бригадера нах. Каст-каста бIаргаго йиш яр уж балха ха йистеяьлча а салоIача деношка а къахьегаш. В. Кравеца атта дацар цу бригадана кулгалде. ДуккхагIбараш хIетта балха этта кагий нах бар. Царна токара професси Iомае декхарийла вар къона кулгалхо. Школашкара а училищешкара а дIадаьха бераш цу бригаде кхоачар. Царна юкъе кIезига бацар милице берий цIагIара заводе хьожабаь кхелетараш а. Уж кхетампа кхебара гIулакх а тIехдика леладора В. Кравеца.

Цу хана цIи хеза хинна из комсомольски-кагирхой бригада а хIанз дIаьккхай комсомольски организаци санна. Партера дIаваьннав цун бригадир хинна Кравец.

— Коммунистех лаьца хьалха ца хайна хIамаш гучадаьннад сона укх тIеххьарча хана — йоах цо хIанз. — Зуламхой, вочох а бIехачох а хьаж ца йоагIача дуккхача наьха киса доахк партийни билеташ. Перестройка дIайолаелча цу нахах парти IоцIенъярга догдоахар аз. Цхьабакъда, из хиланзар. ХIаьта со царца цхьан парте хилча, со а уж морг болаш санна хургдеций? Цудухьа, аз кхы сайх коммунист лархIац.

3-ча механически цеха парторг хинна А. Лекчинов, юххьанца цига со балха эттача хана, сона дуккха новкъостал даь саг ва. Ше лакха говзал йола токарь хиларах, сона а кхыча кагийча наха а шийха ца кхоеш хьехар дора цо профессе къайленаш йовзийташ. Парте отташ сона рекомендаци еннар Лекчинов вар.

— Коммунисташта юкъе нийслуш хул сийдоацаш нах а зуламхой а — оалар цо.— Цхьабакъда, царех латтац парти. Парти юхькIайераш ба, мугIарера коммунисташ, къахьегамхой. Парте низ а из ба. Иштта нах мел болча хана, парте сий лакха латтаргхиларах дог тийша ва со.

Цо моцагIа даь из къамьл дага а деха Лекчинова тIаваха лаьрхIар аз. Шеко яцар са, хIанз а цун из уйла хувцаенна цахиларах. Цхьабакъда, из вIаштIехьдаланзар, заводера дIаваьннав са хинна парторг.

— ЧIоагIа тийшаболх баьб цо тхона — йоах завода парткома секретара заместитела Лубенко Владимир Васильевича, — завода партийни организаце учетера дIа а ваьнна, ше кхычахьа балха вахача учете отта тигадац цо. Из бахьан долаш тха дIаваккха вийзар Лекчинов партера.

Хетаргахьа, са цхьан хана хиннача парторга а догъийккхад ше массехана къоабалдаьчох.

Укх тIеххьарча массехк бетта шовзткъел совгIа болхло дIаваьннав «Автоспецоборудование» завода партийни организацера. Цар шоай заявленеш тIа белгалдоаха бахьанаш дуккагIча даькъе цхьатарра да: «КПСС-х тешам байнаб, цо хьалхадоахачун тIехьа хила раьза вац».

Цу наьха уйла-нигат кхетаде хала да. Тхьовра парте хилар дика лоархIача хана цунах дIа а кхийтта щоаш а дика лархIийта бахабар уж коммунисташта юкъе, е шоаш дика болаш бахабар? Нагахьа санна шоаш дика болаш бахабале (хIаьта вай лакхехьа бийца нах иштта баха а бахабар), парте юхь телхаераш шоашта юкъера дIа а баьха цун хIанзара хьал тоадара тIехьа къовсам лоаттабе безар-кх цар. Эггара аттагIадар мадий: «Со дика саг ва, воча партеца са гIулакх дац», алар. ХIаьта мичай цар принципаш? Шоашта ца а ховш парте чухьара консерваторий низ алсам ма боаккхий цар. ХIана аьлча, арабоалар, мугIарерча коммунистий, моцагIа са парторго яьхха тайпара, «парте юхь еш хинна низ ба». Функционерашта хIана дут цар дуккхача хана денз шоаш Iоадаь партийни рузкъа. вIаштIехьъяьккха база. Цул дикагIа децарий парте чухьара доал бе а делла, шоай халкъа а мехка а уж пайда бе хьежача.

Ч. МАНОЛИС.

БАШИРА БРИГАДА

Апрель бетта денз Шелковски районе къахьегаш ба къона гIишлонхой вежарий ХадзиевгIар Башири Джабраили. Башир бригада кулгалхо ва. Юххьанца денз цу бригаде къахьегаш ва Аушев Iалихан а. «Каргалинский» яхача совхоза болхлошта цIеноош дотташ боахк уж. Укх сезонагIа диъ цIа йистедаьккха баьннаб.

Кагий нах БуротIа бахаш ба. Бакъда, укх районе къахьегаш болча хана дукха доттагIий, новкъостий корабаьб царна укхаза бахаш болча нохчашта, эрсашта, негIашта юкъе. Вешта говзал лакха йола, шийдекхар дика кхоачашду бригада а езаеннай районерча наха, боахама кулгалхошта.

Болх боацаш хиннаяц Хадзиева бригада. Укх цхьан шера «Каргалинский» совхозе шийтта дезал кердача фусамашка чу бахар. Цар баркал оала гIишлонхошта.

СУРТА ТIА: Хадзиев Башира бригада салоIаш йолча миноташка.

Х. ДИБИРОВА сурт.

МАЛАР КОТДАЬЛЧА...

Сомах а пабарах а дагадацар Хачукаев Iабдул-Саламаи цун сесаган шоай воI Аюп зуламеча наькъ тIа варгва, аьнна. ЗIамига волча хана денз дезала юкъе башха белгалваьнна а вацар. Бакъда, зIамагIа хиларца кIезиг-дукха бочагIа-м вар из даьц наьнеи. Мел доккха цIей хилар из когаш вахача денах, мел дегагIозле хилар эггара хьалха мотт а корчабаь, цо «нани» аьннача дийнахьа. Массанена а багаваха вувцаш вар Аюп. Даьлар массехк шу. ХьатIаэттар деша ваха веза ха. Цох а доккха пIей хилар цIагIарчарна. Иштта дIаухар шераш. Дезала боча волга дарий а хац, шийна дагадеххар цо деш хинналга дарий а хац, бакъда, Шелковски района Сары-Су яхача юртарча школе 9 класс яьккхачул тIехьагIа, дIахо деща тиганзар Аюпа...

Цхьаннахьа балха воацаш, дешаш воацаш, дер дайначарца оагIув билла лелаш цхьа юкъ яьккхар Хачукаева. Гаьна даланзар иштта кхыхьа борал. Йоккха юкъ ялале, вIалла гунахьа доацача сага качвахар из. Лаьца воаллаш ха яьккхар. Цу гIулакхо а кхетама наькъ тIа ваикханзар из. Доккха зулам дарах юха а лаьцар; чувалла йIаьхха ха техар Аюпа. Хала-атта из а текха араваьлар. Бакъда, балха отта, хьаьнал вахар дIадоладе хIаьта а раьза вацар.

Укхаза, новкъостий газет дешараш, Хачукаев Аюпах дола «дувцар» цхьан юкъа социйтаргда вай. ХIана аьлча, из санна ши «баьри» кхы а ва вай вувца везаш. ЦIена уйлаш дага ца хинна уж кхоккхе а цхьана вIашагIкхет, дIахо зуламаш цхьана дергдолаш соцам а бу.

Цар вIашагIкхетар хул Туркменски ССР цхьан колхозе. Цига 1988 шера аьхки договорах балха ваха дагадехар лакхе вай хьоахаваьча Хачукаев Аюпа. Вешта, дагадехар аьлча, нийса хургдац. Цига балха хиннача цун вежараша шоаща вигар из. Цу колхозе вIаши байзар Хачукаеви, Хабирови, Базаеви. Болх бара дукха тIерабацар кагий нах. Цар дукхагIа корта бохабу малараш мелар, анаша увзар. ХIаьта кастта, массехк бутт баьлча, даьсса кисаш а долаш цIакхаьчар керда хинна кхо доттагIа. Царна юкъе вокхагIа вар Хабиров Супьян. Шоай даьшкеи ноаношкеи ла ца дувгIе а, Супьянах шоай даьла ваь вар Хачукаеви Базаеви.

ХIанз хьожаргда вай малав Хабиров Супьян. Из ваьв 1955 шера. Вахаш Грозне хиннав. Цхьаннахьа балха хиннавац, юкъера дешар дийша ва, саг йоалаяь ва, ши бер а да цунна даь.

Лоацца аьлча, уж кхо новкъост тIакхаьч-кхаьчача дуаш-молаш гуча уллар лочкъадеш, из дехке, цох къаракъ мелаш ха дIакхухьаш хиннаб. Гудермесски, Ачхой-Мартановски, Шелковски районашка, Дагестана шоай гаргара нах болча дIа-юха ухаш, ди-бийса доаккхаш, цигара Iадика ювцаш, цхьа юкъ яьккхай цар.

Мел дукха дар аьнна, хьатIадоагIаш ца хилча, ахча а ма кхоачалой. Цу тайпара из кхоача а денна, дIахо дергдолчун дагабаьннаб Хачукаеви, Хабирови, Базаеви. Дикка уйла яьчул тIехьагIа, цар лаьрхIар машина лочкъае. Вешта, лочкъае аьттув ца боале, шоай бIарг тIаэттар, дов а даь, йолча даьгара хьаяккха еза, аьнна, соцам бир Хабирова. ХIаьта цунга чIоагIа ладувгIаш вож шиъ хинналга вайна ховш ма дий.

Шоаш бахача республике цу тайпара зулам де аьттув баьннабеце, е лоархIабаьбеце а (из ховш дац), городе Астрахане ихаьчав вай вувца кхо «баьри». Из дар 1988 шера 28 октябре. Из ди, хетаргахьа, дуккхача хана дицлургдоацаш дусаргда цар вахаре. Зуламеча наькъ тIа ше а шийцара новкъостий а боахача хана, Хабирова, хетаргахьа, уйла яьяцар, цIагIа дисача шийзIамигача шин бера, хIаьта цун новкъосташа, — дикка ха яьннача шоай дай-ноаной.

Цу дийнахьа, делкъел тIехьагIа 2 сахьат доаллача хана, городе Астрахане, светофора кIал сецача «ГАЗ-24» яхача наьха машина чу чулийлхаб уж. Цун водителга (тIехьагIа гучадаргда цун тайпан цIи Керимов хинналга) кхерам тIа а тесса, цхьан юрта дIабига беза, аьннад. Вокхо ше гIоргвац, е шо малаш-д а хац, аьлча, шинне тIехьашкара урс тIа а оттадаь, кхы а чIсагIагIа, кхерам тIатессаб Керимовна. Цох а хIама ца хилча, массехказза хIама а теха, токхаваь тIехьашкарча сиденe тIа Iовиллав из, тIаккха кхы а массехк мIишка а Iетта, когаши кулгаши дIа а дийхка, Iовиллав кхетам чура ваьнна водитель.

Уголовни делацара: **«Керимов Фирудин Гамид-Оглы 1951 шера ваь ва, лаьрххIа юкъера дешар дийша ва, балха ва, парте вац, дезал болаш ва. Астрахане вахаш а болх беш а ва».**

Цул тIехьагIа кисашкара водительски удостоверении 18 сом ахчеи хьадоаккх цар Керимовгара. ТIаккха, машин лалла Хабиров Iо а хайна, шоаш лаьрхIача юрта бахе, хIама а кхаьлле, цIабахка новкъа бовл уж.

Грозне хьалкхаьчача, машина йохка дагахьа цхьаншин сагаца мах бувц, бакъда, из кхы маьхала а ца яьле, цу тIара телевизори, автомагнитолеи, кизгеи дохк цар. Бах-бахача шоашца лелаву Керимов а. Етташ Iаьржъенна цун бIаргкIийлеяаш, наха зувргйоацаш, баьде бос бола бIаргасаьнаш леладайт цар Керимовга. Хадданза кхерам тIа а тувсаш, шоашта дагадехача етта а етташ, лелаву. Цул тIехьагIа цхьа-ши ди даьлча, кхы машина эцаш саг а ца хинна, из Хабирова хьатIаязъе дагадох царна. Керимова, шийна кхы а кхерам тIатессачул тIехьагIа, цу тайпара каьхат яздаьд:

28 октябре шоай цIагIа даьга аьинад Супьяна, ше 15 бIаь тума бийцаб, цу машинах мах аьнна. Да раьза хиннав... Уккхаза сабар дергда вай. Машина мичара я, из йохкаш вар еррига юхьмараш йиста хIанав, ала-хатта дагадехадац-те Хабирова даьна? Цунна бала хиннабац хьагучох. Шортта, машенага хьожаш го а баьккха, хьалдаьккха 12 бIаь тума Керимовна дIаденнад, хIаьта юхедиса кхо бIаь тума оформлени йистеяьлча дIалургда, аьннад. Цу тайпара бар тIехьагIо Нохч-ГIалгIай Республика Лакхехьарча суда цо баь хинна лоткъам а. Цхьабакъда, массехк ди даьлча, шийлоткъам хувц Супьяна дас. Цо оал, шийвоIо ер машен картех лайза хьаяьккхай, цунах Керимовга хьаьрчад 12 бIаь тума, хIаьта машена мах 15 бIаь тума оттабаьб. Цудухьа хIанз Керимова 3 бIаь тума дIаделча даьннад гIулакх.

ВоI зуламеча наькъ тIа ваьнналга, цо леладер во хIама долга кхетадаь дац-те дас? Мичча бесса из дале а, шийна бала боацаш санна Iийнав из. ХIаьта из да эггара кхерамех а унзарах а дар. Нагахьа санна, ше да хиларга хьежжа, машина а йоалаеш воI коа венача хана, долчча хIамана да духтIаваьннаваларе, кхы дIахо а ца даржийташ из бIеха тIехьале йола гIулакх цо соцадаьдаларе, ца хила а мегар дIахо хинна доккха туржаIа.

...28 октябре Астраханера, арабаьнна Хачукаеви, Хабирови Базаеви, шоащца низагIа шиймашинаца Керимов а воалавеш, вай республике хьакхоач. 31 октябрга кхаччалца царца хиннай Грозне яхаш хинна 24 шу даьнна Кузьмина Татьяна. Из а хиннаяц цхьаннахьа балха...

Уголовни делацара: **«Кузьмина Татьяна, 24 шу долаш хиннай, цхьаннахьа балха хиннаяц, корта бохабу малараш мелаш, наркоманка хиларах тарра йовзаш хиннай. Милице болхлоша массехказза предостережени яь хиннай, лаьрххIа наркологически диспансере учете лаьттай...»**

31 октябре берригаш а Дагестански АССР Базаева гаргара нах болча бахаб уж Керимова машинаца. Цигара, дега ма хетта са а къийрда, диа, менна цIабоагIаш хиннаб уж цу дийнахьа. Шелковски районе «Красный пахарь» яхача колхозера боагIача наькъа йисте сайцаб. Бийсан 11 сахьат доалаш ха хиннай из. Баь тIа Iохайша, шоашка юхедиса хинна корта бохабу малар а тIакхоалла хIама а дIаяьккхачул тIехьагIа, Хачукаевеи, Хабировеи, Базаевеи, вера кхерам тIа а тувсаш, шоаш даь зулам къайла дахьар духьа. Кузьмина е еза Iа, аьннад Керимовга:

Уголовни делацара Керимова бенна лоткъам: **«31 октябре Дагестане Базаева гаргара нах болчара цIадоагIаш дар тхо: Хабирови, Хачукаеви, Базаеви, Кузьминаи. Согара дIа мел яьккхараш, дикка менна бар. Кузьмина а яр еха. Хетаргахьа, 23 сахьат даьнна ха яр. Шелковски районе тхо хьалкхаьчача, нах боацача моттиге Хабирова (из вар машина лехкаш ваьгIар) соцайир машина. Берригаш Iобаьлар. Со а Iоваьккхар, мIишка а теха. Кузьмина чIоагIа ехаяр. Багажника чура бел хьанийцар Хачукаева. ТIаккха, из бел сога хьа а енна, Кузьмина е еза Iа, аьлар цар. Аз из дергдац, боккъала са машен а дIайнга шоашта, со дIа а вахийта, дунеи чу са доаллача сагага аз хIама аргдац шоана, сайга оаш енача гIелалах а кхыдолчох а аьлча, юхьмараш тIа цкъа а шозза а бий техар сона Хабирова. Цо аьлар, нагахьа Iа из ца юй, оаха хьо вувргва, аьнна. Цул тIехьагIа, мукх хьал а даьккха, пхандарашта юкъе тIаоттадир. Цкъа а шозза а бел лостайир, аз Iохайна ягIача Кузьминайна дIакхетаргйоацаш. Вожаш сона тIачайхар, хIаьта Хабирова юхьмараш тIа бий техар. Цар яхар аз ца дой, се вувргволга хайначул тIехьагIа, шозза-кхозза Кузьминайна кертах бел техар аз...»**

Кузьмина еннай Керимова йийттача белах. Цул тIехьагIа, Керимовга цу белаца кIоаг а баккхийта, из дIайоллийтай цар. Цу моттигера шийм моастагIий карара вала аьттув боал Керимова. ХIаьта из лехарах кхы хIама а ца хинна Хачукаеви, Хабирови, Базаеви Грозне цIабоагIа цун машенаца. Керимов наьха новкъосталца цIакхоач шоллагIча дийнахьа. ЦIагIарча дезала дог дилла хиннад цунах. Цул тIехьагIа, милице дIа а ваха, ше ма дарра цига дIадийцар цо хиннар.

Укх шера май бетта Нохч-ГIалгIай республика Лакхехьарча судо дийцар Хачукаевеи, Хабировеи, Базаевеи, Керимовеи дош. Цу процессе мел хинна нах чIоагIа цецбаьннабар: сел къизал мичара ена ессай цу кагийча наьха дегашка, йоахар цар...

Къизал, мичара хьабоагIа цун овла. ЗIамига волча хана денз цхьанна даьна, наьна дагадац, шоай бер къиза хьалкхувргда, аьнна. ХIаьта къизал, гIожал, охцал йолаш бераш хьалкхув, шоашта гонахьарча боккхийчаргара хьокхам а эцаш. Цу хьакъехьа цхьа-ши масал доаладергда вай. Тха лоалахочо моцагIа массехк жIале кIазилг йийра. Уж тишача гале чу а ехка, цу галех кирпишк а йийхка (из бухе гIоргдолаш), хи чу кхайсар цо уж. Из цо деча хана, из гуш дукха бераш дар. Дика хьокхам барий цо берашта гойтар? Бацар. Из ше ма ярра къизал яр. Е цхьаькха масал: циска цIогах консервни банка а йийхка, эгIадеча кхаьча йиш еха удача цунах гIоздаьнна, кIаж ухаш дел бераш. Царна гаьна боацаш латт цу берий «ловзарех» борд-бордех белаш боккхагIа бараш. Из ловзар да, сакъердам ба? Из а къизал я. Берий къизал. ХIаьта боккхагIчар мога а ю из... Иштта хьалкхув хургья-кх цхьаболча дезале къиза тIехье.

Хабирова, Хачукаева, Базаева, Керимова халкъа судо доаггIаш дола таIазар дир. Царна чубахна йIаьхха ханаш техар. Хетаргахьа, суд текха арабаьлча, бизза гражданаш а хинна дIабаха а мег уж, ца баха а тарлу. Хано хьагойтаргда деррига.

А-Г. УГУРЧИЕВ,

ХАЛКЪАНА МЕГАРГДАР ХЬАЛЛОАЦАШ

Хаджимуратов Сулейма хьехархо ва. Цо дукхача шерашка къахьийгад берашта эхь-эздел, гIулакх Iомадеш, цар сакхетам лаихбеш. ХIанз из, юртхоша тешам а бенна, Веденски района Элистанжерча халкъа депутатий Совета председателалла хержав. Цу балха тIа хIанзле дукха дика гIулакхаш кхоачашде кхийннад цун. Цудухьа юртхой раьза ба С. Хаджимуратовна. Нохчий халкъа съезде делегаталла хержар цар из. ХIаьта цо цига даь лоацца къамаьл массаьзтаза тIоараш тохаш, юкъагIдаьккхар, вешта аьлча, делегаташа раьза болаш тIанийцар. Бакъда, цу съезде вай хьаьшо, профессора Хаджимурат Ибрагимбейле цунна бехк бир, из В. Б. Виноградов хьаллоацачарех цаI ва аьнна. Тха корреспондента цунах а республикерча политически хьалах а лаьца къамаьл хилар С. Хаджимуратовца.

— Сулейма, тхона ма харра хьо нохчий къаман съезда доакъашхо хинна ца Iеш, из кийчъяра йолча районни оргкомитета член а вар. Цудухьа тха ха безам бар, съезда итогашта хьо раьза ва е вац?

— Цкъа-дале, съездо ший болх чакхбаьккхабац. Цун хьалхара этап мара чакхъяьннаяц. Сона хетачох, съезда шоллагIча этапе республике цу юкъа хиннача событешта боаггIа мах бе хьожаргба делегаташ. Аз кхетадечох съезда керттера итог — халкъо ше бартцхьоагIо йолаш долга хьахайтар. ХIаьта из моллагIа вола нохчо раьза хила везаш хIама да.

Бакъда, цига цхьацца болча ораторашa, ца эша, къамашта юкъера доттагIал чIоагIдеш доаца къамаьлаш дувцар. Съезда шоллагIча этапе цу тайпара моттигаш ца нийсъялийта хьожаргда тхо.

— Цхьаццаболчар дувц, съезд дукхагIча даькъе бусалба дина оагIонгахьа эза хинналга, хIаьта цига застойни оалача хана шоай гаргара саг велча, цун таьзета латташ бIаргабайта ца бухьаш хиннараш, бусалба дина викалашта товр дувцаш хинналга. Цунах фу аргдар Iа.

— Съезд, цу наха дувцача тайпара, бусалба дина оагIорахьа эза ца хилар хьахьокх укх цхьан факто. Масала, ламаз деш мел бола нах далла гIулакх де арабаьлча а тIехьа, съездо болх юкъахбаккхацар. ХIана аьлча, из дIахо яхьара эша кворум хиларах. Бакъда, вай эрсий меттала даьлага кхайкача хана (Спаси бог, дай бог, яхаш), из иштта хила дезаш санна лоархI вай. Уж дешаш нохчий, гIалгIай, Iарбий меттала оалача хана, цунах бусалба дина керте латтачарна товр делга лоархI. Нийса аьлар Iа. Вай кулгалхошта юкъе болаш ба селхан шоай кабинеташка багIаше, атеизма байракха кIала бусалба динца, цунах тешаш болча мехкахошца къовсам лоаттабаь бола нах. Цар шоаш из дарал совгIа, кхыбараш а тIахьехар цу лостамагIа къовсам лоаттабара. Цу наха марха кхабара, ламаз дара духьала пропаганда йора. Из унахцIенон зене гIулакх да, яхаш. ХIаьта вайна тахан ховш ма дий, ламаз — унахцIенон боагIа болга. Кунта-Хьажий наьна каша тIа зерате ухача наха регистраци йора. Уж тIехьагIо бехктокхаме озаргболаш. Цул совгIа, нохчий а гIалгIай а шоай лоIаме Россех дIанкхийтта 200 дузалга дездара концепци школьни программана юкъеяхийта гIийртар уж. ХIаьта, кхыча тайпара уйла ерашка бала бахьар, балхара дIабоахар, доацар а дувцаш, бIехбе гIертар.

Бакъда, перестройка дIайолаенначул тIехьагIа цу кулгалхоша, шоаш хьалха лелабаь никъ говзза хийцар. Цунца уж болабелар бусалба дина оагIув хьаллувца, даьла цIерагIа къамаьлаш де. Иштта нах Iехабарца цхьаццайолча Советашка депутаташ а хилар царех.

Дукха ха йоацаш аз лоархIаш волча цхьан депутата республика Лакхехьарча Совета заседане аьлар: «Хьалха бусалба ди лелабарах, къаман гIулакх дийнде гIортарах цхьаннена таIазар даьдац, аьнна». Из иштта да, нагахьа санна цо дувцаш дола таIазар, саг хьалъоллар, топаш тохар, набахта чуволлар дале. Бакъда, репутаци бIехъеш массови информаце средствашка, собранешка бийцаб, балхара дIабаьхаб, кхыдола материальни а моральни а эшамаш даьд. Масала, со юртарча кхалсага-инвалида дехарагIа, цун воIийца республика Министрий Советe дика гIулакхаш леладеш хинна А. М. Ковалев волча вахар. Из волча вахара бахьан дар — бусалба ди Iомабеча дешара заведене деша отта безам болаш волча кIаьнка хьакъехьа цунца дагавала. Тхо А. М. Ковалевца безаме къамаьл а даь, цо тхона эшаш йола консультаци хьа а енна дIакха къаьстар. Бакъда, дукха ха ялалехьа, со республика партийно-боахамий кулгалхой активе воча оагIорахьа вийцар. ХIаьта, цу хана хиннача республика Министрий Совета председатела М. А. Керимовс а республика хьехархой съезде вийцар со. Цул совгIа, районо приказ хьадайтадар, со дисциплинарни бехктокхаме оза, аьнна. Вешта аьлча, цхьаккха даь хIама доацаш бехке а ваь, балхара дIаваккха гIерташ ихеставир. Иштта, районни партократеца дукха къовсам лоаттабе бийзар са. В. Б. Виноградова вайнах шоай лоIаме Россех дIакхийтта 200 шу дизарах йола концепци школе берашта хьехийтаргъяц, аьнна, духьалваларах.

— Сулейма иштта кхетаде доагIа хIанз Iа дувцари, нохчий халкъа съезде Х. Ибрагимбейле дийцари. Цо-м «Голос Чечено-Ингушетии» яха газет арде а дувцаш, хьох В. Б. Виноградов хьаллоацарех цаI ва, ма аьлари.

— Цу газета тIа кепатеха хинна аз язъяь статья, В. Б. Виноградовс дувцачунца дувзалуш, из хьаллоацаш цхьа дош долаш яцар.

Цул совгIа, из тхьовра вай йийцача концепцена духьал язъяь а яр. Цунца цхьана сона ховра Веденски районерча Махкеты, Харачой яхача юрташка, иштта республикерча кхыча районашка Виталий Борисовича доттагIий а новкъостий а болга. Цар цунах дикача сагах, Iилманхочох санна дувцар. Иштта В. Б. Виноградов дикагIча оагIорахьа вийцар сона Хашегульгов Башира, цунах ца теша са хIама дацар. Бахьан на долаш, статья тIа воча оагIорахьара ца вувцаш витар аз Виноградов. Из дар Ибрагимбейле съезде дийцар...

Цул тIехьагIа Х. Ибрагимбейлега аз дIааьлар, хьайна со ца вовзаше, цу хьакъехьа са фу уйла я ца хьожаш, во вувц Iа со нохчий халкъа форуме, аьнна. Из шийгара даьннача гIалатах сона хьалхашка бехказаваьлар. ХIаьта Виноградов са къамаьл хинна саг вац. Иштта цун концепце цхьан деша раьза а вац со. ХIана аьлча, моллагIа ше лоархIаш волча нохчочоа а гIалгIачоа а шийн ворхIе даь цIераш йовз, цар леладаь керттера хIамаш хов. (Сона шийтта даь цIераш йовз). Цудухьа вайна эшаш яц кхыча наха кIала кIийле а йоацаш, оттаяь йола концепцеш. Иштта дас а даь дас а дувцарах хов, нохчашеи гIалгIашеи хьанца доттагIал леладаьд. Царна юкъе малагIа бувзамаш хиннад. Со, масала, Имама Шамала наиба ЧагIа (литературе — Чахоа) тIехьенах цаI ва. ХIаьта из шийн воIаца 25 шера пачхаьа эскара духьал латташ хиннав, Россех шийн лоIамех дIа ца кхета гIерташ.

Со филолог хиларах совгIа, лакхехьара политически дешар дийша ва, цудухьа, сона хов, цу тайпара заказах оттаеча концепцей технологи мишта кхоачашъю. Бакъда, со духьала ва Виноградова хьакъехьа репрессияра. Нагахьа санна из ца ховш гIалат вувле, из дIакхетаве веза. Бакъда, цо из шийна ховше а дой, нах дIакхетабе беза. Цу деша хьакъехьа болх беш я депутатски комисси. Цудухьа деррига тахкалцца цунна гонахьа кIезигагIа къамаьлаш хилча бакъахьа хетар.

— Съезде къамаьл деш, Iа теркам тIабахийта дийцар гIалгIай автономи меттаоттаярахи аьккхашта Ауховски район хьаллерахи. Мишта гу хьона уж дешаш практически къоастадара наькъаш?

— Укхаза эггара хьалха теркалде деза, нах махулла сихагIа исторически бакъдар меттаоттаде ловш хилар. Хьажал шо, Шатоевски района чуйоагIача шин юрта дагестанцаш бах, Веденски районера эзар гаргга гектар даьгIенашка лоалахарча Ботлихски районерча наха шоай доахан, жа доажаду. Из деррига шаккхе халкъ барта а долаш леладеш дола бувзамаш да. Бакъда, нагахьа санна лоалахарча республикас мехках баьхача нахагара хьадаьккхача латта из доре, цунах цхьаькха а кхоxкама кхуврч хургбар.

Вайна ховш махиллара, гIалгIай а аьккхий а проблемаш къоастае езар мехка Президент, Лакхехьара Совет, правительство я. ХIана аьлча, цу наьха хьакъехьа гойтача геноцида а латташта аннекси яра а бехке ба хьалха цар когаметта цига баьгIа хьакимаш. ХIаьта, РСФСР кулгалхоша из деррига царгара хьадеха деза. ХIана аьлча, из шийн Федераце субъект дорае декхарийла я. Бакъда, цо шийн хана из динзар. Цул совгIа цо из бIеха гIулакх чакхдоаккхача, шийна могаш дола новкъостал дир. Цудухьа, цо шийгара даьнна гIалат дIададаккха деза.

ГIалгIаша наьха дар хьа мича дех, цар шоай хиннар юхахьада мара мича йоах. Из цар бокъо я. Из хиланза даргдоаца хIама да. Цудухьа из массава оарцагI а ваьнна, сиха де деза. Укхаза цхьаццаболчар — хIирий кулгалхоша массаза а хьалхадоахар цаI да — уж латташ дIаделча, шоашта чIоагIа готта а хала а хургъл. Цар хьттадий гIалгIашка укх 33 шера шоана готта хетий, аьнна. Цул совгIа, гIалгIаша шоаш дог-цIена къахетаме нах хиларца, хIирашка цигара кхычахьа баха дIагIо яхац, духхьал уж латташ юха хьа а тохаш, пачхьалкхе меттаоттае мара. Цудухьа хIирашта уллув дахача халкъаша царна цу хьакъехьа нийса уйла-нигат хьакхоллара; гIар-тата доацаш этта хьал дIаданкхара гIо де деза. Сога хьттача, из декхар дика кхоачашдергдар халкъа дипломаташа — бокъхийча наха. Цар кулгалхоша тувлалаь дола хIирий къам дIанхетадергдар, уж хьарама хьакъ дуаш наьха цIеношка бахилгах, из бокъонца йола харцо йолгах, цу тайпара Iоалаьча рузкъах хайра хургдоацалгах.

ХIаьта кхыча республикаша Къулбасела-ХIирийчен экономически санкцеш дIакхайкае езар, нагахьа санна гIалгIай латташ цар дIа ца лой. Цхьаккха а тайпара экономически бувзамаш леладергдац, аьнна. ТIаккха сиха меттабоагIаргбар уж. Из кхы тIехьа ца а доахаш, тахан де дезар. Сона хетачогIа Союзни договора тIа из пункт юкъеяхьа вIаштIехьдоаларе, геттара дика хургдар. Бакъда, из проблема цига дIа ца кхоачаш къоастаяр дог доах аз. ХIана аьлча, из дош тахан гIалгIаша бе-беча боарамашка яра оттадаьд.

— Сулейма, хьо малагIча парте юкъеводаш ва. Иштта формальни йоацача организацеша тахан леладеча гIулакхех фу хет хьона?

— Со цIаккха а цхьанна партена юкъеводаш хиннавац. Бакъда, 1973 шера моттигерча партийни а советски а органий решенеш чакх ца ялийтарах, комсомолера дIаваьккхар, националист ва, аьнна, бехк бир сона. Цхьабакъда, судо со бакъвир. Дега лоIамга диллача, неформал ва, бакъда, моллагIча организацена юкъевахар, формализм лоархI аз. Сона хетаргахьа, эггара дикагIйола парти я, бокъонца демократех пайда а эцаш, наха хержа йола депутатски корпус, хIаьта иштта бокъонца даьлах тешаш болча бусалба наьха общество.

Интервью йийцараш
Ш. ХАСАРОВ.
М. БАРАХОЕВ.

Х. ДЗЕЙТОВА, И. ДАХКИЛЬГОВ

ГIАЛГIАЙ МЕТТАХИ БАГАХБУВЦАМАХИ

(Инстедоалар. Долалур 18, 20, 22 декабре арадаьннача газеташ тIа).

НАЬСАРЕ ЙИЛЛА ТУРПАЛ

Баргала дын а боажош,
Кого ага а теркош,
Кулго шура а лувсаш,
Орцха КIарцхала йилла
Наьрта Наьсаре
ВорхI шера мара
Яьккхача яц гIалгIашта
мара.
(Иоаккхаеннаяц, из а гIалгIашта мара).

Комментаре тIа автораша цу иллена шоашта хетачох цIи тиллай, «Герой-основатель» аьнна. Тхога хьттача, нийсагIа хургда цу иллена «Наьсаре йилла турпал» аьнна, цIи тиллача. Илле тIа вувц Орцха КIарцхал. Дюмезила язду: цу сагах лаьца Джабагена хIама хац, яхаш. Вайна а хац, бокъонца из иштта да е дац. Нагахьа из иштта дале, оаха тамаш ю, вай багахбувцам, хьагучогIа, дика ховш хиннача Джабагена, из турпал ца вовзарах. ХIаьта цу Орцха КIарцхалах, оаха доаладаь илли аларал совнагIа, халкъо дувцаш хиннад шира дувцараш а. Кхы а тешшаме Iилмано гучадаьккха да Орцха КIарцхал бокъонца хьалха ваьха кьонах хинналга. (Цох лаьца хьажа: «Исторический фольклор чеченцев и ингушей», — тохкам; «Сказки, сказания и предания чеченцев и ингушей», — тохкам; «Сказки, сказания и предания чеченцев и ингушей» — тексташ).

Оаха йоалаяь текст, илли да, аьнна, книжкана юкъеденадале а, тхона хетаргахьа, илли а доацаш, стихотворене хьисапе дIаоалаш хинна хIама да, гIалгIаша шоаши Орцха КIарцхали хеставеш. Тексто йоах, Наьсаре йилла моттиг ворхI шера йоаккхаш хиннай. Из аьннад аьнна хет, илле турпалал доккхагIа хилийтар духьа. Прозаически багахбувцамои исторецара долча хоамаши вайна хойт, Наьсаре йилла латташ цу хана даьсса ухкаш хинналга.

Текста тIа Орцха КIарцхала дын бажа дIахецарах, цIагIа ага теркадарах, шура лувсаш хиларах хьагу, саг цу метте маьрша вахар дилла Iохайналга.

Наьсаренах вайнаха «Нана-Наьсаре» оалаш да. Эггара хьалха хоз вайна, Джабаге яздаьча илле тIа «Наьрта Наьсаре» оалаш. Цу «наьрта» яхача дешаца вай даьша турпалал белгалдеш хиннад. Масала, низаца, кадай хиларца саг тIехваьлча, «Наьртала ваьннав», оалаш хиннад. Иштта, турпала я оалаш, хестаьй вай даьша Наьсаре.

ДУНЕ ДОХАШ МА ЛАТТИЙ

Гехча кIанташа
ловзош латта
Чаьчана аре,
яробби цхьа даьла,
Фу да-теша ер?
Паччахьа машенаша
Кхайкоча ма ихаьчарий...
Наьсархой кIанташа
ловзош латта
Наьрта Наьсаре,
яробби цхьа даьла,
Фу да-теша ер?
Паччахьа машенаша
Шувзоча ма ихаьчарий...
Да венна диса шо,
Оарцанара ва попарч,
Воша воацача вешийна
Вошал де ца кхелла...
Эрсий бIаар санна,
Хоза хинна дуне,
Дохкаденна даьри санна,
Дохаш ма латтий.
Буц йола бай санна,
Хоза хинна дуне,
ГIа дежа хьу санна,
Ийрча ма даьларий.

Нохчийчеи ГIалгIайчеи бокъонца а ерригa а паччахьа колонизатораштa кара яхачул тIехьагIа, вайнаьха вахар эггар халача дийрзача хана кхеллад из илли. Цу илли тIа хоза хеташ дагайохийт вайнах кортамукъа болча ханара зама, дог лазаш ювц колонизаторски политикаи капитализмаи вайнаха юкъеена зама. Из дIаоттар дувзаду машенникъ биларца. Цу наькъо дIаьккхар вайнахаи паччахьа Iаьдалаи юкъе цхьа бахьан хинна пордув, изоляци. Машенникъ буллаш дукха хьунаш тийда хиннай. Из хIама а зем боацаш дисадац илле тIа. Арарча латташка ухка хьунаш докхха новкъостал деш хиннай вайнаха, моастагIех лачкъа а, цIаьхха моастагIчоа чухьийлхе дов де а. Из дика ховш хиннача АстагIча Темареи цул тIехьагIа «Ермол-ахпадчахьаси» шоай мамогга хьунаш тедаш хиннай. Вайнаха цу хьунех боча оалаш хиннад: «Наьна юврагIа».

Ер илли даьккхача хана гIалгIашта гаргагIа йолча нохчий юрташта юкъе йоккхагIъяр Геха хиннай. Цудухьа илли оалаш волчо, цунгеи машенникъ чубеннача гIалгIай Наьсаргеи къамаьл ду. Илли даьккхар вайнаьха уйла йолаш саг хиннав: цхьалха гIалгIашка кхаьча бала бийца Iац из, цун дог лаз берригача вайнахах.

Хьалха хиннача заман хозал, эрсий базарца хIана юст-те илли оалачо? Низ тIабахьашвар эрсий паччахьалкхе хилча, хIаьта а? Укхаз юха а гу вайна, эрсий халкъаца нохчий а гIалгIай а гоамал ца хинналга. Моздаке, Шолжа-гIалий тIа, ГIизлаьре хиннача ярмаркашка дукха лоаман адам гуллуш хиннад. Цу ярмаркашка дукха хиннай йохкаш лоаманхошка йоаца хIамаш: тайп-тайпара кIадаш, ингале пхьегIа, юртбоахама тайп-тайпара кечалаш, сакъердам а боккха хулаш хиннаб цига. Цудухьа тамаш а яц дикача заман хозал эрсий базара тарьеш хилар.

ТIАККХА-МА ХОВРГДАР

Хьовзаш дошо даьха
Истмайла мажараш,
Даьла дагавеха еттача
дийнахьа,
Хьеха бетта доахка
Терсмейла товраш,
Даьла дагавеха лесточа
дийнахьа,
Цу юрта йIоахалла
Сир делла пошташ,
Цу даьла моастагIаша
хехкача дийнахьа,
Из рузбан мэьждиг,
Корах ала бетташ,
доагача дийнахьа,
Зударий майралгаш
лечкъача дийнахьа,
КIантий бараш
къастача дийнахьа,
ТIаккха-ма ховргдар
Вай кIантий хиннараш
Малаш ба!

Ер илли латт бIарччача цхьан предложенех. Илле варианташ йовзаш а кепатеха а я. Илле тIа ювцаш йола ха я антиколониальни зама. Паччахьа бIухоша вай юрташ йохаеш, хIалакъеш хинна зама. Ер илли, укхунна тарадараш а, доахаш хиннад граждански тIом латтача хана. Илле керттера декхар хиннад — наьха денал ураоттадар, зовзал бегъяккхар.

Тахан кIезига-дукха кхеталуш доацача укх илле тIара дешаш довзийта деза. «Истмайла» — цхьаболчарна из цхьа мохк болаш санна ювц, хIаьта из я Стамбул яха шахьар. «Мажар» — хьалха хинна моакхаза топ я. «Хьувзаш дошув даьккха» — цу топа тIехьнахьа дошоцен дотоцен догамаш деш хиннад. «Хьеха беттара тораш» — бетта чу тура е шалта дит къовлаш дахчан ши улх йоалл, хьех кулга аттагIа, дозала яйгагIа хиларах, цох еш хиннай уж. «Терсмайла» — хьалха Европе, Азе деш хиннача товрашта, цар диттан тIа, тоIадаь сурташ доахаш хиннад, цу сурташ тIа хулаш хиннад цIокъа лома сурт, берза сурт, цхьацца йоазонаш. ЦIокъ тIадолаш хиннача товрех вайнаха оалаш хиннад «цIокъболат», цхьацца дола сурташ хиннад маймала йийлача бата тарадолаш, царех маймала «терсаш» оалаш хиннад — цIогIа детташ, IувгIаш, кхайкаш, — оалаш хиннад товрех «терса маймала» — «терсмейла». «Сир делла пошта» — почтеи, документаши, рузкъеи дIай-хьай кхухьаш «почтови кареташ» хиннай, тIагIолла лак хьекха. Цудухьа сир делла я оалаш хиннад царех. «КIантий бараш къастача дийнахьа» — кIантех паIаш леш, вожаш дийна бусаш хилар дувц.

ЭБАРГА ЛЕТКЪАМ

Шо лакха лоамаш дошо
далара,
Шо дошо лоамаш
дезачоа далара!
Сарахьа дагавала
вокхагIа валара!
Iурра дагавала
зIамагIа валара!
Даьх-наьнах диса хьо
маьлха ва дуне,
Наьха кIанташа мел
хоза дуъ хьо!
Аз хала ма дуъ хьо
гIийла бо хинна,
Малейкаш мара
новкъостал де саг воацаш,
Iаьржа лаьтта мара
тешаме саг воацаш.

ДукхагIчарна хет эбаргий вахар самукъане, романтични долаш хилча санна. Уж белгалонаш а цар вахарца кIезига-дукха хила-м хиннай, бакъда, хIанз Iодийшача иллега ладийгIача, шаьра гуш да, эбаргий вахар къаьстта хала хинналга. Эбаргий вахар бокъонца дайзача саго мара кхолла йиш ярий-хьогI ер илли, аьнна а, хеталу. Илле тIа эбарго хьахойт, ше рузкъана тIехьабаьнна лелачарех воацалга («шо дошо лоамаш дезачоа далара», шийна дошув эшац яхалга да из). Къаьстта хала я эбарга шийга кхаьча цхьоал. ЗIамагIа-вокхагIа хинна дезалах саг вац цунца; гIийлача боно санна дуъ цо ер дуне, вокхара-м хоза дуъ из, — маьршача вахарах хьегаш ва эбарг. Малейкехи Iаьржача лаьттахи мара новкъостали тешами бац цун.

Вайнаьха хьалхарча хана, хIанз дицденнад ала йиш йолаш, цхьа Iаьдал хиннад: сарахьа, пхьерийна, воIо шийн даьгеи наьнагеи дIадувцаш хиннад, дийнахьа ше мел леладаьр, вIаший дагабувлаш хиннаб. Из дагадоал илле тIа вувцача эбарга. ХIаьта «Iурра дагавала зIамагIа валара» яхалга да, моллагIча гIулакха ше араволача хана, шийна уллув зIамагIа отта йиш ца хилара сагото елга.

МЕХКАХ ВАЬННАР

Гуйрана мух хьенхаш ба
Бийсана дохк ухаш да.
Боанга чу даллийса
Оалхазар санна,
Гом чура са хьувзаш да...
Са мохк,
Хьо мича ба?
Са къам,
Хьо мича да?

Текста юкъе вайна гуш я, цхьалха яле а, рифма. ХIаьта вай халкъа иллешка уж рифмаш наггахьа мара (ше-шегIа) нийслац. Вай халкъа стих я ритмични, тоничнии йолаш. Рифма вай литературни произведенешка лелае яьннай тIехьагIа. Вайнаьха халкъа поэзе хьалхарча хана «къам» яха дош хиннадац, цун когаметта леладеш хиннад «гIалгIай», «нохчий», наггахьа «вайнах» яха дешаш. Оаха лакхе мел яздаьчо, тхона хетачогIа, тешал ду «Мехках ваьннар» яха илли халкъа а доацаш, Джабаге ше кхелла хилара. Вайна гу автора мел дукха безаш хиннаб шийн мохк, мел дукха дезаш хиннад шийн къам. Мехках ваьннача автора шийн доазол дехьарара вахар тарду боанга чу доаллача оалхазарца, шийн гIайгIа ювц автора гуйранарча михаца, бийсанарча дохкаца.

ЗИКАР

Со ма теш, со ма теш,
ва везан даьла,
Се лергйолга со ма теш.
Со ма теш, со ма теш,
ва везан даьла,
Кисе мерчи доллийла!
Со ма теш, со ма теш,
ва везан даьла,
Кисе кхо тIехкар
хьоарчийла!
Со ма теш, со ма теш,
ва везан даьла,
Готта лаьхьта доаккхийла!
Хала дац, хала дац
укх дуненахь;
Хала да, хала да далла
духьала
Отт дезалга!

ГIалгIай меттала «Зикар» аьнна цIи йоаккх Джабаге укх илле. Маьлха дунен тIара вахар хала долча саго мара доаккхаргдац, селлара гIайгIане илли. Вахарах дог дилла, берригa тешам даьлах мара боацаш кIалвисача сага уйлаш я илле тIа екаш. Шийна юкъе йолча гIайгIанга хьежача, ер илли таралест «Мехках ваьннар» яхачоа.

ЛОВЦА

Лакхе малх хьежаш,
Лохе, догIа делхаш,
Маьлхага гулденна
Сура саьрч санна,
Ловзарга гулбенна
Кагий кIантий,
ВIаший тешам
Шун ма бовлба!

Вайнаьха иллеш оалача наьха цхьа Iаьдал хиннад: мел гIайгIане мел сагота дола хIамаш шоай иллешка дувце а, илли чакхдоалаш е бегаш беш, е ловца боаккхаш хиннаб цар, цу хIаманца наьха дега хинна хало дIахьош, илле массехк сакъердаме мугIа боалабеш хиннаб. Из хIама Джабаге дика ховш хинначоа тара да. Цудухьа укх оаха боалабаьча ловцаца чакхдоал цон Дюмезилен арадаьккха книжка.

Гаьннарча мехка шийн Даьхенах хьада лийннача Джабаге торо хиннаяц, айхха вай культураца бувзам а болаш къахьега. Бера хана денз шийна дагадаьлла гIулакх, доазол дехьа цхьа бахьан де мара торо хиннаяц цун. Шийн мехках, шийн къамах хьогаш, гIийла цхьоал юаш лийннавале а, цунна дагадаьллад вай халкъ, цунна пайда хулбалара, аьнна, ше гулдаьча хIамаех пхьадараш кепатехад цо. Хьанна хов кепатоханза цун мел йисай вай багахбувцамах йола, цо ше язъяь йола а произведенеш. Из кхы а тахка дезаш гIулакх да.

ГIалгIаех язбаь Дюмезила кхы а ба цхьа болх. Из хIанз тохкаш ба.

ТIехьарча дешаца оаха дех М. Джабагех (Джабагиевах) ховш долча хIамаех газетага яздар.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ДИЙНДЕННА ТIЕМА ХАНАРА ИСТОРИ

Дукха ха йоацаш Югославерча советски посола В. Логинова Даймехка тIема II степена орденаш дIаелар цу мехка шин гражданкана — Анджа Радовановичаи Ружа Максимовичаи — тIема хана фашисташа дIалаьцача Югославе территоре тIа чуйита хиннача советски самолета экипаж кIалхара йоаккхаш къонахчали денали гойтарах. Уж совгIаташ хьожадарах долча Указа кулг яздаьд СССР Президента М. С. Горбачевa. Шовзткъа совгIа шу хьалхагIа дIадоладеннача историна шийн дIахора никъ корабаьб тахан.

1945 шера март бетта нийсделар из. ТIом чакхбоалаш латтар. Цу хана мукъаяьккха яр Югославе столица — Белград. Югославски эскара доакъоши партизански соединенеши ЦIеча Эскарца цхьана лира тIом беш дар Сремски лостамгахьа, чIоаггIа эшелонированни йола противника оборона хоадае гIерташ. Шинна а оагIон дукха нах бар боабеш. Цу района юрташка бисараш алхха цхьа кхалнах, кIалбиса боккхий нах, бераш мара кхы тайпа нах бацар, маIанах берригаш а тIом беш бар — цхьабараш партизанашта юкъе, цхьабараш моастагIчун четникашка, югославски коллаборационистий тIема формированешка.

Анджа Радованович Велики Обарски яхача йоккха йоацача юрта цхьаь яхаш хиннай, мар плен вига немцашка а волаш. Цкъаза партизанашта новкъостал даьд. Цхьан хана кхыметтел доарахошта лаьрхIача базе болх баьб, унахошта гIулакх даьд, царна яа хIама, молхаш кхихьай.

— Из ди дика дагадоагIа сона, — яхаш дувц Анджас, — март бетта юххье дар из. Iурре а денз тIом чуболабир самолеташа, гаьна йоацаш латтача немецки чIоагIаленашта етташ яр бомбаш. ЦIаьххьа бIарг кхийтар са бикъа Iаьржа кIур а тувсаш, лохлуш йоагIача самолетах. Са цIен тховна тIагIолла, коа ягIача миха бухьах хIана хьокхалац аьнна лохлуш дIа а яха, хьун кIотиргашта тIехьашкахьа, тха ушалаш йолалуча оагIорахьа къайлаьккхар из. Сов кхераялларах кхыметтел из хьанай хойташ йола белгалонаш а зензар аз — цун. Долла хIама хайра цхьа ха яьннача гIолла немцийн четникаши хьа а баьхка, чуяйтача самолета тIара эрсий летчикаш хетта болабелча. Бакъдар аьлча, аз царна цхьаккха тайпа жоп даланзар. Цар сога аьлар, нагахьа санна хьайна царех хIама гучадоале — сов чехка хоам белахь.

Массехк ди даьннача гIолла, цхьан сайрийна, Анджа йолча а вена лоалахочо дийцад цунна, ше волча хьулалуш эрсий летчикаш ба, кхы уж лочкъабаь боахкабе йиш йолаш вац ше, чухьежача немцех кхер со, яхаш. Кхы къамаьл дIаьх ца а деш, цу буссе а ше йолча хьачу а боалабаь дIатарбаьб уж Анджас. Шийн йишийца кхий чу кIоарга а боацаш, саг Iочувижжал бIаьха, кIоаг а баьккха, кIал ча а дилла, тиша коаниI IотIа а йилла тIера дIанкъайлаб из. Хьулабала тешшаме моттиг вIаштIехьъяьннай, хIаьта советски летчикаш цу чу цхьа кIира даьккха а Iийнабац. Бийса сийрда йолча хана шоай теIача моттиге баьдаб уж, бийса баьд ма еллинге а кIезиг-дукха маьже хьоаен хIама дази арабоалаш хиннаб.

— Геттара къона кагийнах мабарий уж-м, — яхаш дувц Анджас дIахо. — Экипажа командира Усманов Халимжана — 22 шу, хIаьта цун новкъоста, стрелок-радиста Пирогов Алексея — кIеззига дукхагIа, 23 шу хиннад. Ираза, самолет чукхийттача хана царех цхьаккха а лозаваь хиннавац. Алексей, бакъдар аьлча, чIоагIа кхайкавеш хиннав, фашистех лечкъаш ушалийла уж баьхка хьалхара ши ди Iаьткъад царна, мадарра аьлча къамарге кхаччалца долча хчла баьхкаб уж.

Юххьанца цхьаккха дича а къамаьл вIашкадагIацар тха. ТIаккха юххера а, кIезиг-дукха кхета даьлар тхо тхоайла дIа-хьа дувцачох. Дукха даьгIар тхо тхоай дезал бувцаш, кагийча наха шоай цIа, моттигаш дагаухар. Иштта хайра сона Алексей наьна цаI мара воаца воI волга, хIаьта, Халимжана нанас ваьча пхе вешех кхоъ фронте вийналга. ДагадоагIа сона, из цIи цхьаккха дича а нийса йоаккхалацар сога, тIаккха шийх Сергей яха пурам делар цо сона. ХIара сайрийна, со кагийнах болча массаза ях, чIоагIа саготдеш хеттар цар сога, партизанашкара хабар дац цига, яхаш. Халахете а, царна дала цар сатедергдола жоп, долаш со я а яцар. Сай хурдаь партизанашта тIакхача со гIортарах хIама хиннадацар...

Цу юкъа немций шоай ма хулла эрсий лохаш бар. Цкъа шийн цIенгахьа боагIаш латта дукхха четникаш бIаргабайнаб Анджана. Уйлаеха йисаяцар, сихха фуннагIа даь а цаI ца дича даргдоацаш дар. Чухьажа боагIилга ховш дар. Де дезар цу сахьате дег чу дессар. Коара етт кхий чу дIачу а лаьлла, тола тIа дIаоттабир из дIа а бийхка, тIабоагIача кхерамах шорттига летчикашка хоам Iочу а баь... Салтий, коа гIолла хьожаш чакх а баьнна, цIагIа мел йола хIама тIакIалтIа йоаккхаш чу а хьежа, кхы хIама гуча ца доалаш дIабахаб.

Партизанашца бувзам тасса вIаштIехьдаьннад. ТIаккха летчикаш шоай моттиг хувца езаш хиннаб. Цхьан бийсанна, март бовш дар из, Халимжани Алексейи накъавоаккхаш яр Анджа. Къаста ха лоаца яр. Алексея, тIеххьарча минута Анджана дIатIа а ваха, сурт дийхар цунгара из йицлургйоацаш шийца леладе: «Нагахьа санна укх тIем тIа хIама ца хулаш со вусе, шийн цаI мара воаца воI вувчара кIалхарваьккхача кхалсага сурт наьнага дIахьокха безам бар са».

Кхыча юрта, фронта гаргагIа хургболаш, летчикаш дIабига лаьрхIад, цигара уж дIабига партизанашта аттагIа хилийтар духьа. Керда фусам корайир царна Ружи Максимович йолчара.

Цу хана 32 шу даьнна хиннай из. Мар немцашка плен хиннав, цIагIа кхо бер — пхиъ, нийс, шийтта шераш даьнна йиIигаш. Дезал дукха а ба, ерригa уйла бераштa тIаяхийта а еза аьнна хеталургдолаш мадарий Ружай хьал, хIаьта а хьалхарча деношке а Сопротивлене хьинаре дакъа лоацаш хиннай Ружа. МоллагIа а шийна тIадилла гIулакх кхоачашдаьд, лоралуш говзен баьб болх. Даим ше зувш йолга ховш хиннай из — воша партизански отрядаца хиннав тIом беш.

— Эрсашха бола новкъостий дIабугалга Анджайца вIаштIехьдаьккха тхо даьнкача хана, — дагадоагIа дувц Максимович Ружас, — эггара хьалхагIа са де дезаш хиннар кхайканза боагIа хьаьший фуннагIа даь а цIенна тIера дIатувлабелга дар. ТIаккха цхьан хIаманца унзарбаьхача дикагIа да уж. Цудухьа бераш меттаIодувшадир аз, массанена а кертоех йовлакхаш хьоарчадир, хIаьта наIарах каьхат хьалтехар доккхийча алапашца яз а даь: тиф. Бакъдар аьлча, лоадама кхерамзле-м яцар из, хIаьта а дика гIулакх хилар цунах, Халимжани Алексейи со йолча Iеш давкхача цу массехк дийнахьа цхьаккха а хьажанзар со йолча ва.

Долла хIама дика вIаштIехьдаьнна дIадодаш дар, хьежаш багIа безаш массехк сахьат дисадар летчикашта. Бийсанна уж дIабига бахка безаш бар партизанаш.

— Цу ханна дийхар цар согара чуяйта самолет йолча кхаччалца шоашта хьалхаваьккха вига саг лулга — раци хьаяккха болхаш. Ма гIудалар шо яхаш, аз царна ца деш фу дисар — хIама хиланзар. Кхайка лоалахой кIаьнк а воалаваь гарна никъ хьеха гIолга дийхар аз цунгара. Уж дIабахачул тIехьагIа цхьан метте ца Iелуш сатем байна хьувзар со. Халахете а, эггара чIоагIагIа со кхийрар хилар. Шоай гIулакх а даь уж цигара юхабирза хьабоагIаш кIийлена тIанийсбеннаб летчикаш, цхьа даьла бIарг хьежа бисаб кхы зулам ца хулаш. Царца цхьана немций а бахкар кхераш яр со. БIарг IовIашка билланзар аз цу бийсанна — чухьажа боагIарг ма бий яхаш, со сай кечам баь яр. Цхьа граната мара герзах хIама яцар сога. Сай дагахьа чIоагIо йир аз дийна а йолаш царна кара ца яха.

КхоалагIча бус мара бахканзар партизанаш. Цхьан минута вIаши Iадина йийцар, боадоне къайлалийлхар шин летчика Iиндаргlаш. Атта никъ бацар фронта доазонах чакх а баьннаб цар бахьа безам хиннар...

Усманови Пирогови шоай полках дIакхийттаб 4 апреле, уж цигара гIайттачул тIехьагIа ткъаь дийтта ди даьлча. Эскара даькъа спискашка боабаьргаш лоархIаш бар уж. Шоаш малха бисарах мугIаерча югославски шин кхалсага декхарийла бар уж.

Чакхдалар ираз долаш да цу исторе — цу хана цига мел хиннараш тахан дийна а могаш маьрша а ба. Дезалашка хьоахабеши архивашкеи мара боацаш, иштта бнса хила а мегар уж, нагахьа санна хьалхагIа ЦIеча ЖIаргеи Югославерча советски посольстван новкъостална — Х. Усманов хьалаха вIаштIехьдаьнна Максимович Ружай виIий воI — Вукович Савей цул тIехьагIа авиамеханик хинна, Югослави мукъайоаккхаш дакъа лаьца, Москверча Центральни военни архиве дукхха лийхачул тIехьагIа А. Пирогова адрес корадаь вола Булгаков Ивани оарпагIбаьнна хиннабецаре.

Шовзткъа шу даьнначул тIехьагIа юха а вIашагIкхийттаб уж: хьалха хинна летчикаши уж кIалхарбаьхаши кхалсаги.

Андрей САТУРИН.
(ИАН).

Белград.

Кхаьрача дийнахьа традиционни хулача вIашагIкхетаре «Новости» яхача информационни агентстваи журналисташ болча хьоашалгIа енай йовзаш йола наха дарбаш дер, экстрасенс Мэия Левашова.

ПаргIатача конференц-зале вIашагIкхийттаб яздеши суртаи доахаши бола нах хинна ца Iеш цун моллагIъяраш санна йоаца способносташи, цкъаза цо шийх оалаш ма хиллара «кхыча планета тIара» еначун таронех дувцараши хезараш а.

«Са безам ба хIара саго ше тайп - тайпарча айпех кIалхарваккхара, цабезамах ше цIенвара мел дезар де. Саго дика оамалаш Iомае еза, дикадар массе хана хьалхадоахаш, эгIазала духьала эгIазал ца йоахаш. Нагахьа санна хIаравар цу тайпара болх беш хуле, тIаккха эгIазал лаьттара цIенъенна дIаяргья, нагахьа из ишттa ца хуле — адамаш довр кхерам ба», — аьннад Мэияс ше къамаьл деш.

«ЧIоаггIа дош дала могаргда сона: гаргарча хана Лаьтта катастрофа хургьяц, аьнна» — цу тайпара оптимистически хоам а беш чакхъяьлар из моллагIъяр санна йоаца сайре.

СУРТА ТIА: «Со космосера енай Лаьттарча эгIазалца къовсам лоаттабе», — йоах Мэия Левашовас.

Р. НЕТЕЛОВА сурт.
(ТАСС фотохроника).

«Чернобыльски» бераш — Кубе

Къона йоацача дизза дегIара йолча мулаткас дукха кхестайир тепча хумпIар чу Iочуйолла ца могаш. Аз ше зувлга а хайна, бIаргаш хьая а айдаь, цхьа безаме елакъежар из, куц дац аьнна хийттар цу сахьате дег чура дIа а доаккхаш.

Тараре, кубински столицина юххерча цхьан курорте эггара хьалха тхо довза ха яр из. Цига дIачуводаш наькъа пхоргIа хьалтеха доалл доккхийча алапашца даь йоазув: «Хосе Марте цIерагIа пионерски город». Цхьан хана укхазарча хозача пляжашка рузкъа Iоадаьд доале лаьттача наха. ХIанз бераш да укхаза салоIаш. ХIаьта КПП-е герз а долаш латта ха революционни романтика сийна леладеш хIама мара дац.

Кхетадеш мадарра: со Тараре вара бахьан герзацара, цу моттигий хозача гувнашцара а кхыметтел Атлантика бочача хиво юлаш йолча куцлахьча пляжашцара безам а боацаш, чернобыльски авари бахьан долаш лазараш кхийтта Россе, Украина, Белоруссе моттигашкара укхаза даьхка бераш — 276 кIаьнки йиIиги — дар. НийсагIа аьлча, 1200 берах латташ хьалхагIа яха хиннача группа хьакъехьа вай мехкарча газеташ тIа даь хинна йоазош.

Тайп - тайпарча автораша яздора шо-шоашта хетараш дувцаш; цхьабараша яздора ираз долаш бераш хиннад уж социалистически ялсамала салаIа йиш йолаш, вокхар яздора политически заложникаш а даь доагIадаьд уж, яхаш.

Долла хIама сайна хар духьа пионерски республика сайга гойташ хиннача городокерча кубинцашкара - болхлошкара дийхар аз кхы мел долча хIамашта хIанзарчоа со духтIаваккха ца а гIерташ, эггара хьалхагIа тхоай берашца къамаьл де сога йиш хулийталга.

Царна юкъе эггара хьалха нийсъелар сона боарам боацаш чIоагIа гIайгIане йола Юля. Больницерча маьнге тIе ягIар из Iохайна — цу йIайхача моттиге шелал кхийтта хиннай цунах. Сов гIайгIане цо хьалекхача бIаргех, хеталургдар, цунца цхьана хIанз гонахьа мелбараш а белхаргба, аьнна.

Цо сен гIайгIа йора ха вIаштIехьдаланзар са. Са хаттараштa вIалла безам боацаш жоп телар цо. ХIаьта а, ала дезаш ва со, сона бIаргадайнача берех из хьал долаш алхха Юля ше цаI мара ца хинналга. Цхьабакъда, нагахьа санна из сона нийсъенйаецаре, хетаргахьа, мукъавоалалургвацар со айса садиаьча, иразеча берала темах йолча спектакла доакъашхова-кх со аьнна чуессача уйлах.

Вож бераш кхы мел дараш а санна бераш дар—гIаръеш а сатийна а, хьакхаштен вйхьазен. Царех дукхагIдараш, духхьал дIааргда вай, башха дешара тIакхувш дацар, дукха а хозагIа хетар царна пляже удаш, бургац ловзаеш, безам дукха а дукхагIа бар цар каникулашка хулача сакъердамашца. Ираза, царца цхьана баьхка хьехархой а бацар тропически хсзаленашта юкъе уж учебникашта тIадерзадара башха тIера. Педагогаша шоаш сона дийцачох, Кубе дугача берий мукъа ха керттерча даькъе сакъердаш яккхийта лаьрхIа оттаяь яр дешара план, хIаьта юкъагIдиса дешар Даьхене юхаметтаоттаде йиш я. Цу тIа а кубинцаша оттаяь хинна программа долла хIама чулоацаш кийчъяь яр — кхычахьа дIанхувлалга, экскурсеш елга, дукха кхыдараш.

Лоацца аьлча, фусамдаьшта цIенача дег тIара баркал алар мара, вай даймехкахошкара хIама хазанзар сона, сай хургдаь кхыдола хетараш гулде со гIийртаволлаше я. Цхьабакъда, кора-м динзар. Е доацаш да уж. Доацилга бакъхургдолаш дар, хIана аьлча кубинцаша, белгтала, шоай де йиш йолаш мелдола хIама даьдар вай берашка геттара дика салаIайтара. МоллагIа проблемаш — хецаенна хин кран из яле а, е бера медицински специалистагара консультаци эшаш хилча а — тамашийна сиха къестайора.

ХIаьта кубинцаша шоаш ишттa дийцар сона. «Хосе Марте цIерагIа пионерски город» 10 эзар бера салаIа лаьрхIа я. БIаргчача шера хьайийлле хул из, цудухьа, советски школьникаш а санна, Куберча тайп - тайпарча моттигашкара шоай хьехархошца цхьана берий бIарчча классаш ух укхаза. СалаIаран дешаран (каникулаш йолча хана, кхетадеш мадарра, салоIаш мара хилац) пионерски городоке долла хIама да—спортивни гIирсий комплексашкара даьнна театрген пластически искусствай студеген кхаччалца.

10 эзар советски бер тIаэца лаьрхIача кубински кулгалхоша долла хIама геттара дика кийчдаьдар. Советски Союзерча берий хьакъехьа ма дарий деш хинна къамаьл, цу тIа а унзаре хатар лайна, хургдар фуд ха хIанз а гаьна дола бераш а хилча. Цудухьа Тараре даьхкача деррнгача советски берашта масса оагIорахьара клинически тохкам баьб. Лораша оттадаьд, 52 процент долча берех ОРЗ лазар — лазара духьала оттара низ мелбалара белгало — кхетар, цу тIа а гучадаьннад кондиционерех пайда эца царна ца хайна хилар. Цудухьа царех 690 бер больнице Iодужадаьд. 116 берагара хьалхагIа хинна човнаш коральй, ираза, хала а йоацаш. 57 бера кера хьовзам хиннаб. Бераша юххьанца шоашца хьабена хинна е столовера хьайица кхача дIалечкъабаьб, тIаккха из талхаш хиннаб — моцал лайнарашта е кер биззал хIама ца йиаьрашта массаза а хулаш дар. ХIаьта из сона дийцачул тIехьагIа, бакъдар аьлча, диллен даккхен моттиг йоацаш эхь ма хийтар сона, хетанзар бераш бахьан долаш-м, вай паччахьалкхе бахьан долаш хийтар-кх. Кхы цхьаькха цхьан цифро а — тохкам баьчул тIехьагIа гучадаьннача — цец-ама ваькхар со: 94 бера педикулез хиннадар, вешта аьлча мезий хиннадар.

Кубинцаша шоай оагIонгахьара вай берашта лаьрхIа кхача кийчбаьбар — хьалхарча кIирашка кхачанна юкъера дIадаьккхадар хьаьхкий даьтта, кубински шу—оархкилгаца хулаш йола кхы тайпа продукташи сомн, хIаьта кийчъеш хиннараш супаш, коартол, каша яр. Бераш дIатарденначул тIехьагIа мара болабеланзар кубинцаш массаза а буаш бола кхача кийчбе, хIаьта сом хьашт мелд а телар. Аз къамаьл даьча берашеи боккхагIчарн бакъдир из.

Карлоса Виера Сантоса, моттигерча госпитала директора заместителa, ше бакъдаь тIаийцачох, аз даьча хаттарех эггара халагIдар радиоактивносто берашта беча Iоткъама доагIаш дар. ГIайрен тIа дIадолхаш а ма хулий царна шера хулаш йола 2—3 боарамера облучени, цул совгIа тропически маьлха радиаци а хила мег сов чIоагIа. Бакъдар аьлча, радисактивни Iоткъам чIоагIа хинна дола бераш Кубе ахийтац, цудухьа хет Карлоса Виера, нагахьа санна деш дола къамаьл психологически айпаши ерригa организм тишъялари санна долча хатарех даьннача зулама хьакъехьа хинначул тIехьагIа, берашта дикадар хилар дезаш, Iеча моттига хьалаши кхачен лертIа хиларо, аьттув болаш йолча климато берий могашала гIо де, царга лерттIа салаIийта доагIа. Уж деррига хIамаш, цуя совгIа лораша деш дола геттара дика гIулакхаш — госпиталера оборудовани, сона хетачох, ювца ца хеза тайпа я яхаш йола 4-гIа управлени а хьаргарйолаш я — бахьан долаш 86 процент хиллал долча берашта дозал тIакхийттад, хIаьта Союзерча каникулашка из хулаш мичад. Дозал лохдаланзар 23 бера (2 процента) мара.

Берий могашал дозалца йистар башха нийса доагIаш деце а, чIоагтIа лоархIам болаш хIама да из. Кхы мелдар — маьлхах даьгача, могашал чIоагIъеннача берий елаенна юхьмараш — сай бIаргашца бIаргадайнад сона.

«Хосе Марте цIерагIча пионерски города» персонал ший гIулакха, вешта аьлча, из холуш долча берашта дег тIара мутIахьа я. Кхыметтел из деррига а политически маIан долаш да аьнна хийттача а, хIанз вай ювца моттиг шоай йIаьха йоацача хана чухь тоъал Iазап лайнача берашта аьттув болаш я.

Юрий КРЮЧКОВ,
ИАН спец. корр.
Гавана—Москва.

Дог гIоздоахараш

Книжка ца дезаш а нагахьа саг цийслац. Уж деза зIамигчарна а боккхийчарна а.

Книжка — дика новкъост, доккха рузкъа да. Цо наьха кхетам лакхбу, дуне шерагIа довзийт, уйла кIоаргагIа йойт. Цул совгIа, дукха дешача сага мотт шаьра, бIаьхий хул.

Городе каст-каста бIаргаго йиш я лотокашкара йохкаш эггара цIи хезача вай мехкарча а доазол дехьарча а яздархой произведенеш. Царех доаха маьхаш, Iаьдало оттадаьчул, дукха лакхагIа да.

ТIаккха, «Книготорга» тикашка цу тайпара книжкаш дукхагIа йолча хана е вIалла доацаш хул, хилча а дукхабарашка дIа а кхачац. Тика чу ваха, прилавкашка бIарг лекхача, духьалъотт безаме доаца сурт.

Еррига тикаш цу хьале я, аьлча, нийса хургдац. Масала, «Книготорга» чуйоагIача №№ 1, 3, 22, 24 йолча тикай болхлоша шоашта могар ду эцархой хьашташ довза а, уж кхоачашде а гIерташ.

Дукха ха йоацаш со нийсъелар № 24 йолча книжкаш дохкача тика чу.

Дохкаш дар Т. Драйзера яздаь «Титан», «Стоик» яха романаш. Уж эцаш боахкача наха даьча къамаьлах со кхийттар, тика болхлошта а, харжа-эца дукха литература хилара а, уж чIоагIа раьза болга.

Микрорайоне бахача наха лаьрхIа 12 шу хьалхагIа йир из тика. Цу хана деnз ций чоалхане декхараш кхоачашдара дикка аьттув боалаш хьайоагIа Хаперская Ларнса Ефимовна. Из тика заведующи я. Къахьегара тIера хиларал совгIа, Iалаьмате сабаре, эздий саг а дика кулгалхо а я. Из гучадаьлар, цунца къамаьл хинначул тIехьагIа.

— Тха а беррнгача торговле болхлой а кертера декхар цаI да — наьха хьашташ кхоачашдар. Микрорайон дукха бахархой чулоаца йоккха моттиг я. Цудухьа, оаха, шу дIадолалуш, наха хоатташ а царна эшаш а долa литература юкъедоаладий тематически план кийч а йий дIалу «Книготорге». Цар шоашкара доагIаш дола гIо дар бахьан долаш, наьха хьашташ а план а кхоачашъе вIаштIехьдоала тха.

— ГIалгIай а нохчий а метташка арадувла литература дукха хулий, из эцара тIера бий нах? — яхача хаттара Лариса Ефимовнас денна жоп ишттa дар:

— Нохч-ГIалгIай книжни издательствос ара мел хеца вайнаьха а кхыча меттала а литература «Книготорга» тикашка а из дешарашка а дIакхоач. Наьна меттала книжкаш дешараш тIеххьарча хана дукхагIа болаш мо хет сона, хIана аьлча уж дукхагIа ийду. Боккхача безамца тIаийцар, яздархочо Бакаров Мувсай «Зелимхан» яха книжка, из нохчий меттала яздаь да. Цхьаькха а да: А. Пушкина, С. Есенина, М. Лермонтова, В. Маяковске, кхыча яздархой произведенеш шийна мел деза яздайта йиш я.

Т. АМИШЕВА.

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

ТЕЛЕПРОГРАММА

25 ДЕКАБРЬ

ШИНАРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Посредник». Художественни фильм. 2-гIа сери.
9.40 — «Из хиннад... хиннад...».
10.00 — «Оранжевое горлышко». Мультфильм.
10.20 — «О, джаз!» Музыкальни спектакль.
11.25 — Берий сахьат (французски метта урокаца).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматех йола дунен чемпионат.
16.55 — ТСН.
17.10 — А. Скрябина «Поэма экстаза», Музыкальни сокровищница.
17.35 — Мультфильм.
17.45 — «Марша йоагIийла, музыка!»
18.30 — Ха.
19.00 — Россе парламентски вестник.
19.15 — «Перестройка: проблемаши соцамаши».
20.05 — «Все реки текут». Художественни фильм. 6-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.50 — «Дош». Литературно-художественни программа.
23.50 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Однажды». Iилма-довзаш дола фильм.
8.35, 9.35 — Географи. 7-гIа класс.
9.05 — Французски мотт. 1-ча шера Iомаберашта.
10.05 — Французски мотт. 2-ча шера Iомаберашта.
10.35, 11.35 — Географи. 8-гIа класс.
11.05 — Сийлахь - йоккхача французски революци шерашкара французски дипломати.
12.05 — «Военная диктатура» художественни фильм. 1-гIа сери. (Сеанс юхагойт).
13.10 — Ритмически гимнастика.
13.40 — МГСО-и дунен тIарча оперни театра къонача солистий концерт.
14.50 — «Блистательный Дрезден».
18.02 — Передачай программа.
18.05 — Ашарий открытка.
18.10 — «Войх дагадовлий вай» (нохчий меттала).
19.10 — ИПП.
19.45 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.00 — П. И. Чайковски цIерагIча конкурса лауреатий Гала-концерт.
21.45 — Коллаж.
21.50 — СССР-а халкъа депутатий йиълагIча съезде.

26 ДЕКАБРЬ

КХАЬРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Посредник». Художественни фильм. 3-гIа сери.
16.45 — ТСН.
17.00 — Телеэхо. Журнал.
17.30 — Берий сахьат (английски метта урокаца).
18.30 — Ха.
19.00 — Актуальни интервью.
19.10 — Политически диалогаш.
20.05 — «Все реки текут». Художественни фильм. 7-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.50 — «Саги закон». Правови видеоканал.
23.05 — Коллаж.
23.10 — Оперетта, оперетта.
00.25 — ТСН.
00.40 — Шахматех йола дунен чемпионат.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Загадки каменных лабиринтов». Iилма-довзаш дола фильм.
8.35, 9.35 — Тхона гонахьара дуне. 1-гIа класс.
8.55, 9.55 — «Голоса». Документальни фильм.
9.05 — Немецки мотт. 1-ча шера Iомаберашта.
10.05 — Немецки мотт. 2-ча шера Iомаберашта.
10.35, 11.35 — Природоведени. 3-гIа класс.
11.05 — «Бурда моден» хьехка...
12.05 — «Саботаж». Художественни фильм. 2-гIа сери.
13.10 — М. Алексеевая Н. Масловскен произведеней концерт.
14.05 — «Долги наши». «Какая она — Гжель?» Гжельски промысла таханара ди.
17.42 — Передачай программа.
17.45 — Вайн рынок.
18.05 — Хувцамий новкъа (нохчий меттала).
18.40 — Ашарий открытка.
18.50 — ИПП.
19.25 — «Шун дехарех вIашагIихетар» «Эрзи» яха халкъара ансамбль.
20.00 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.15 — П. И. Чайковски цIерагIча конкурса лауреатий Гала-концерт.
21.15 — Фристайлах йола дунен кубок.
21.45 — Коллаж.
21.50 — СССР-а халкъа депутатий йиълагIча съезде.

27 ДЕКАБРЬ

ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
17.15 — ТСН.
17.30 — «Движение без опасности».
18.00 — Контакт - форум.
18.30 — Ха.
19.00 — «...16 шу даланза а, боккхагIа бараш а».
19.45 — Поэзи миноташ.
19.50 — «БIаргашта хозаи бIаргадайча».
20.05 — «Все реки текут». Художественни фильм. 8-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.50 — МВД сводкаех.
22.05 — Кинопрограмма. Новогодни выпуск.
00.05 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Истинное и видимое». Iилма-довзаш дола фильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 4-гIа класс.
8.55, 9.55 — «Внимание, елка». Мультфильм.
9.05 — Испански мотт. 1-ча шера Iомаберашта.
10.05 — Испански мотт. 2-ча шера Iомаберашта.
10.35, 11.35 — Физика. 8-гIа класс.
11.05 — «Телеэхо». Журнал.
12.05 — «Террор». Художественни фильм. 3-гIа сери.
13.10 — Ритмически гимнастика.
13.40 — К. Нильсена произведенеш тIара концерт.
14.25 — «В поисках утраченного». «Березиль-90».
17.42 — Передачай программа.
17.45 — «Зима — строгий контролер!» Хьайбай фермеха йола рейд.
18.00 — Фильм-реклама.
18.05 — «Фу хьех дыно кхетам луш» (гIалгIай меттала).
18.45 — Ашарий открытка.
18.50 — «Бакъонаш лораяра гIуланхах» (нохчий меттала).
19.25 — ИПП.
20.00 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «ГIалгIай Iаьдала хьаст» (гIалгIай меттала).
21.05 — П. И. Чайковски. № 3 йолча оркестрайцара фортепиана концерт.
21.20 — «Путешествие с губернатором».
21.45 — Коллаж.
21.50 — СССР-а халкъа депутатий йиълагIча съезде.

28 ДЕКАБРЬ

ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
18.30 — Ха.
19.00 — «Девочка и лев». Мультфильм.
19.15 — Г. Свиридов. «Отчалившая Русь». С. Есенина дешайха йола симфонически поэма.
20.00 — «Вид» хьахьоюх: «Капитал-шоу» «Поле чудес».
21.00 — Ха.
21.50 — СССР правительстве.
22.00 — Коллаж.
22.05 — «Из хиннад... хиннад...».
22.50 — «Вид» хьахьоюх «Взгляд», «Веди», МТВ.
23.55 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Как стать экстрасенсом». Iилма-довзаш дола фильм.
8.35, 9.35 — Музыка. 2-гIа класс.
9.05 — Английски мотт. 1-ча шера Iомаберашта.
10.05 — Английски мотт. 2-ча шера Iомаберашта.
10.35, 11.35 — Истори. 8-гIа класс.
11.05 — «Магия черная и белая». Iилма-довзаш дола фильм.
12.05 — «ВЧК». Художественни фильм. 4-гIа сери.
13.10 — Е. Нестеренко концерт.
17.55 — Передачай программа.
18.05 — Мелиораци. Итогаши прогнозаши.
18.20 — «Телефакт». Критически журнал.
18.45 — «01 предупреждает». Передачай лерагIа.
19.10 — «Юртарча вахарера итт минот» (нохчий меттала).
19.20 — Ашарий открытка.
19.25 — ИПП.
20.00 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.10 — Пищепром: тахане, кхоане (нохчий меттала).
20.40 — «Ашарий абонемент». «Виртуозы».
21.35 — Коллаж.
21.40 — Актуальни интервью.
21.50 — «Снегурочку вызывали?» Художественни фильм.

29 ДЕКАБРЬ

ШОАТТА

I ПРОГРАММА

10.00 — «Маримба Понес» яхача берий ансамбла концерт.
10.30 — «Шера ханаш». Декабрь.
11.30 — «Белоруссин юрта ах сахьат».
12.00 — «Партнер». Коммерчески вестник.
12.30 — Ха.
17.15 — ТСН.
17.30 — «Котбаьнараш».
18.30 — Ха.
19.00 — Россе парламентски вестник.
19.15 — «Семейный экран». «Семь нянек».
21.00 — Ха.
21.40 — Фу? Мичахьа? Маца? Выпуск 4-гIа.
23.10 — ТСН.
23.35 — «Ах бийса ялалехьен цул тIехьагIен».
1.35 — Шахматех йола дунен чемпионат.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Карманник». Мультфильм.
8.35 — «В дремучий лес с таинственной луной...», «Фламинго» яха документальни фильмаш.
9.15 — «Анатолий Соловьяненко на сцене и вне сцены» яхача документальни фильма премьера.
10.05 — «Размышления после конкурса».
10.45 — «Бережкия». Украински нали студи концерт.
11.10 — «Отважный Шарик». Берий фильм.
12.20 — Коллаж.
12.25 — Рождественски концерт.
12.55 — «Однажды в старом городе». Спектакль.
13.40 — Концерт.
17.25 — Передачай программа.
17.30 — Ашарий открытка.
17.35 — «Крыша над головой».
18.30 — ИПП.
19.03 — «Оаш херка иллеш...» (нохчий меттала).
19.45 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.00 — «Содружество». Видеоканал.

30 ДЕКАБРЬ

КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — Массанена йола спорт.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото». Тираж.
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даймехка гIулакх деш.
11.00 — Iуйрийнара сакъердаме программа.
11.35 — «Дунен гонахьа».
12.35 — «Унахцlено».
13.20 — Ашарий киоск.
13.50 — «Зеленая карета». Я. Фрида яхача режиссера фильмаш.
15.30 — «Зимний сезон». Эстрадни программа.
15.45 — Юртара сахьат. Панорама.
17.00 — «Бабушка-метелица». Мультфильм.
17.15 — Концерт.
19.00 — КIиранден кинозал. «Картинки по старинке». Мультфильм. СалоIача хана «Мертв по прибытии» яха художественни фильм.
21.00 — Ха.
21.40 — «Шире круг!»

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е дIаотта!
8.15 — Мультфильмаш.
8.40 — Форум-концерт.
9.10 — Биатлон. Ерригсоюзни соревнованеш.
9.55 — «Гепард возвращается» яха берий фильм.
11.00 — Шахматех йола дунен чемпионат.
11.15 — «Советская Россия». Видеоканал.
13.45 — П. И. Чайковски «Пиковая дама». Концерт.
16.35 — Коллаж.
16.40 — «Карпатские мотивы». Документальни фильм.
17.00 — «Планета». Халкъаштa юкъера программа.
18.00 — Передачай программа.
18.02 — Ашарий открытка.
18.10 — «Керда цIераш». Концерт.
20.00 — Бийса дaькъала хийла шун, бераш!
20.15 — «Послание к человеку» яхача документальни фильма премьера.
21.00 — Ха.
21.40 — Иллюзион. «Фанфан-Тюльпан. Художественни фильм.
23.40 — ТВ о ТУ.

РАДИОПРОГРАММА

25 ДЕКАБРЬ

ШИНАРА

7.30 — Муамаш. «Юртара Iуйренаш».
7.45 — 8.00 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Албакова Амира дIалоюх.
9.15 — Из тхона дага а доал, тхо цунна сагота а да (гIалгIай меттала).
8.30 — «Къона замакхо» (гIалгIай меттала).
9.50 — 10.00 — Рыночни гIуланхаши саги. Къамаьл ду Нохч - ГIалгIай пединститута доцента В. Баудина.
16.00 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Радиостудера духьалара трансляци (нохчий меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 — Инструментальни музыка.

26 ДЕКАБРЬ

КХАЬРА

7.30 — Муамаш. Берала, безама а гIуланх а.
7.40 — 8.00 — Хоамаш. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — «Зама» ансамбла концерт.
11.15 — Болхлочун уйлаш (гIалгIай меттала).
11.30 — Саги цуи гIулакхаши.
11.45 — 12.00 — Музыка.
16.00 — 17.00 — Информационно - музыкальни программа. Радиостудера духьалара трансляци.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — 18.40 — «Эздел» (гIалгIай меттала).

27 ДЕКАБРЬ

ЕРА

7.30 — Муамаш.
7.40 — Хоамаш.
7.45 — 8.00 — Мехмастерской балха ритм. Репортаж (гIалгIай меттала).
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Актера — микрофон (нохчий меттала).
11.15 — Вай низ ба доттагIалца (нохчий меттала).
11.30 — Боахам вобарий адресаш.
11.45 — 12.00 — Рейсий эффект. Рейд (гIалгIай меттала).
16.00 — 17.00 — Политически къамаьлаш. Духьалара эфир. Телефонаша: 23-40-98, 23-61-74, 23-47-20.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Шоана, юртара болхлой.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Халкъа иллеш.

28 ДЕКАБРЬ

ПIАЬРАСКА

7.30 — Муамаш. «Юртара Iуйренаш».
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Берашта дола дуьцараш (нохчий меттала).
8.50 — 9.00 — «ДоттагIал» (гIумкий меттала).
11.15 — 12.00 — Лирически иллеш.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.15 — Перестройка: гIулакхаши дедезараши.
17.31 — «Цlе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — А. Хадзиева дIаяздаь халкъа иллеш.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — Концерт.

29 ДЕКАБРЬ

ШОАТТА

7.30 — Муамаш. «Юртара вахар» (гIалгIай меттала).
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Дека зовне илле.
9.15 — 10.00 — Концерт.
15.15 — Нохч - ГIалгIай радион телевиденен солистийн инструментальни ансамблан концерт.
15.45 Реклама.
16.00 — 17.00 Информационно - музыкальни программа. Радиостудера духьалара трансляци.
18.00 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — «КагнЙ нахи хане» (нохчий меттала).
18.40 — 19.00 — Зовне вальсаш.

30 ДЕКАБРЬ
КIИРАНДИ

7.30 — Муамаш. Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 — Коммунистий гIуланхаша хьаллоац парте авторитет.
8.15 — 9.00 — Моаршал да шуга.
11.30 — 12.00 — КIирандийнахьара музыкальни программа.
15.15 — 15.30 — «Дешархо» (нохчий меттала).
16.00 — Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.30 — Реклама.
16.40 — 17.00 — Халхарга дехар.
18.00 — 19.00 — «Иллеца доттагIал дарий» концерт.

31 ДЕКАБРЬ
ОРШОТ

7.30 — Муамаш. «Юртара вахар» (нохчий меттала).
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Дуне цхьан кIирагIа (нохчий меттала).
8.30 — 8.45 — Музыка.
10.15 — Моаршал да хьога, керла шу! Радиокомпозици (гIалгIай меттала).
10.40 — Поэзе миноташ (нохчий меттала).
11.00 — «Къонах».
11.30 — 12.00 — Социальни сфера ритмаш.
15.15 — 16.00 — Концерт.
18.00 — 19.00 — Музыкальни почта (гIалгIай меттала).

Хаоттам

Тахан республике гIоллен Грознен морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, ша билла а йолаш, малхбоалехьара секунде 0—5 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике —4 +1, Грозне —1 —3 градус йолаш хилен тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, цхьайолча моттигашка лаьгIо лоа а делхаш, дохк а доаллаш, тайп - тайпарча оагIонашкахьара секунде 2—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана 7—12, дийнахьа 1—6 градус шелал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.

Спорт

ЧЕМПИОН

Чимкенте хиннача «Къахьегама ресурсаш» яхача общества яхьашка геттара дика толам баьккхар вурийтта шу даьнна волча Усманов Саламбека. Классически кIалакхетарах латаш вола Наурерча берий-кагийча наьха спортивни школа дешархо С. Усманов цу яхьашкара цIавоагIаш дошо медаль а яхьаш вера. 63 кг кхаччалца йолча весовой категорех С. Усмановга кхоачаш спортсмен вацар цу яхьашка.

Дувцаш ва классически кIалтохара РСФСР заслуженни тренер Р. Умаров.

— Саламбека низ а техника а дикача хьале да. Укхаза ворхIаза лета ворхI котало яьккхар цо. Царех йиъ котало «цIена» оалача тайпара. Вожаш — баллаш совйоалаш. Финале цун духьала леташ вар СССР спорта мастер, СССР первенства призер Ш. Ишханашвили. Вай мехкахочо йоккха говзал гойтар цу летаре. «ЦIена» котт а ваьлар. Хетачох Саламбекагара кхы йоккхагIа коталонаш гургья вайна СССР чемпионате.

В. КЕМЕРОВ.

Газета 1973 шера еннай «Знак Почета» яха орден

«СВЕТ» Газета Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской Республики

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-75-78; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-47-84, 22-90-66; культуры — 22-64-75; 22-54-04; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинарен. ерен. шоаттен деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского. 92.

Заказ № 3463.